

πρ/μχ/356

ΝΕΑ ΠΝΟΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΝΕΩΝ

~~μ 065~~

21-7

#1

ΕΤΟΣ Α (Ε)

ΕΤΟΣ Α (Ε)

ΙΟΥΛΙΟΣ 1936

ΝΕΑ ΠΝΟΗ

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΤΟ 1932
ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΙΟΥΛΙΟΣ 1936

Τ Ε Υ Χ Ο Σ 1

ΤΟ ΦΙΔΙ

Διωγμένο απ' τόν Παράδεισο τὸ τραγικὸ ζεβγάρι,
Δερνότανε καὶ πάλεβε στῆς φύσης τὴν τρομάρα·
Καὶ πάντα τὸ παράδερνεν ἢ πιὸ σκληρὴ κατάρρα:
«'Αδάμ, μὲ τὸν ἰδρῶτα σου θὰ βγάζεις τὸ σιτάρι!»
Μὰ μέσα στὴν ἀπελπισιὰ τοῦ πόνου τοῦ μεγάλου,
Τὸ φίδι σφύριζ' ἄγρυπνο: «μὲ τὸν ἰδρῶτα τ' ἄλλου!»
(1933)

ΑΔΙΚΗ ΜΟΙΡΑ

"Ελεγα σάν σωριάστηκεν ὁ πύργος ποῦχα στήσει
Μὲ τὴν 'Αγάπη σύμβουλο καὶ μάστορα τὸν Πόνο,
Πῶς ἡ ζωὴ τελείωνε κ' ἔμενε ὁ χάρος μόνο...
Μὰ τὸ ποτηρι τὸ πικρὸν ἔμελλε νὰ στραγγίσει·
Καὶ νοιώθω μέσα μου βάθειά τῆς Μοίρας 'Αδικία,
Σὰ φίδι σὲ χαλάσματα νὰ σέρνετ' ἡ Κακία.

ΑΚΟΥΑΡΕΛΛΑ

"Ορθρος βαθύς... Τ' ἀντικρυνά βουνά θαμποχαράζουν,
Μακρὰ στὰ βάθη ἀνοιγοκλεῖ τὸ μάτι κάπιου φάρου,
Κ' ἀπάνω ἀπὸ τ' ἀτάραχα νερά πού ἀσπρογαλιάζουν
Παραπονιάρικο ἀντηχεῖ τὸ βογγητὸ τοῦ γλάρου...

ΑΛΕΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΝΕΑ ΠΝΟΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΝΕΩΝ

'Αγαπητέ

Μὲ τὸ ..... φύλλο ἔληξε ἡ συνδρομή σας. Σᾶς παρακαλοῦμε θερμὰ νὰ τὴν ἀνανεώσετε, ἐμβάζοντας τὸ ἀντίτιμὸν τῆς δρ. 30 γιὰ ἔτησία, σὲ γραμματόσημα ἢ μὲ ταχυδρ. ἐπιταγὴ στὴν διεύθυνσή μας Νίκον Πᾶνον Μητροπολίτου Ἰωσήφ 10 Θεσσαλονίκη. Ἔτσι μᾶς βοηθάτε στὴν προσπάθειά μας.

"Αλλως σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ἐπιστρέψετε τὸ παρὸν φύλλον.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1936

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 5

ΤΟ ΤΕΛΟΣ

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ ΚΙ' ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ

Δὲ μπορῶ νὰ πῶ: Τοὺς κριτικοὺς τοὺς συμπαθῶ πολὺ. Καί, ὅπως ἐγώ, κι' ὄλος ὁ κόσμος, ποὺ δὲν ἔχει δοσοληψίες μαζί τους, ποὺ δὲν ἔβγαλε δηλαδὴ βιβλίο. Γιατὶ τελευταία ἡ Μοῦσα φάνηκε πολὺ ἀνοιχτοχέρα, πολὺ σπάταλη καὶ οἱ στρογγυλοκαθισμένοι στὸ σαμάρι τοῦ Πηγάσου—καὶ μετ' ἀπ' αὐτοὺς οἱ πεζοὶ—ἔχουνε πάθει ἓνα εἶδος διανοητικῆς δυσεντερίας. Τὰ συμπτώματά της περισσότερο ἀπ' ὄλους τὰ ὑποφέρουν οἱ κριτικοί. Τὰ πιεστήρια ξερνᾶνε διαρκῶς τὴν ἔντυπη ἀνοησία τῆς σύγχρονης διάνοησης (δὲ μιλάω γιὰ τὶς ἐξαιρέσεις) κι' ἂν τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ εἶναι ἐκτὸς βολῆς—μὲ τὸ νὰ βλέπει τὰ βιβλία μόνο πίσω ἀπ' τὸ τζάμι τῆς βιτρίνας, ποὺ ξεροψήνονται ὁμαδικὰ—οἱ κριτικοὶ εἶναι πάντοτε ὁ στόχος. Τὰ ράφια τους στενάζουν ἀδιάκοπα ἀπὸ τὸ βάρος τῶν βιβλίων, ποὺ περιμένουν τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως καὶ ἡ ἀνία τους καὶ βαρυθυμιά τους εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ πλῆθος τῶν «σοφῶν, ποὺ μεταξύ τους δὲ μιλοῦν μὰ γι' ἄλλους εἶναι λάλοι». Πῶς νὰ μὴ συγκεντρῶνουν λοιπὸν τὴ γενικὴ συμπάθεια;

Ἐγὼ ὅμως δὲν θέλω νὰ περιορίσω τὰ αἰσθήματα τοῦ κοινοῦ ἀπέναντι τῶν κριτικῶν μόνο στὴ συμπάθεια. Τοῦλάχιστον ὁ πιὸ παρατηρητικὸς, ὁ πιὸ διαλεχτὸς κόσμος, θὰ νοιώθει καὶ κάποιον φόβο, μήπως πιάσει καὶ τοὺς κριτικοὺς καμμιά ἐπιδημία πρωτάκουστης ἀρρώστειας, ποὺ θᾶναι γέννημα τῆς πλήξης, ποὺ τοὺς χαρίζει ἄσωτα τὸ ἐπάγγελμά τους. Στὴ Ρώμη, τὴν ἐποχὴ τῶν αὐτοκρατόρων, ὅταν ἡ παρακμὴ εἶχε ποτίσει καὶ τὴν τελευταία ἴνα τῶν ἀνθρώπων, παραδείγματα νέων, ποὺ αὐτοκτονοῦσαν ἀπὸ ἀνία δὲν ἦτανε σπάνια. Ἡ μᾶλλον ἦτανε ἐπιδημία τότε. Καὶ οἱ νέοι αὐτοὶ—δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ φαντασθῆτε—δὲν ἦτανε κριτικοὶ οὔτε διάβαζαν βιβλία τῆς ἐποχῆς μας. Μεγάλωναν μέσα στὴ χλιδὴ καὶ γευόντουσαν κάθε ἡδονή, ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε ἡ ψυχὴ τους. Κι' ὅμως στράγγιζαν μιὰ μέρα τὸ ποτήρι τῶν ἡδονῶν, τὸ σήμερα τοὺς τύλιγε ἀμείλικτο μ' ὄλη του τὴ γύμνια καὶ τὸ αὔριο τὸ μάντευσαν ἀπειλητικὸ μὲ τὴ φρικτὴ κενότητά του. Κι' αὐτοκτονοῦσαν γιατί εἶχανε ἀηδιάσει τὴν ἡδονή.

Ἄν, λοιπὸν, τὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ἡδονῆς εἶναι ἡ ἀηδία, τί μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ τελευταῖο στάδιο τῶν καταναγκαστικῶν ἔργων τῶν κριτικῶν; Καὶ δὲν ὑπάρχει μέσα στὰ βιβλία, ποὺ τοὺς στέλνουνε ἀρμαθιές ἀρμαθιές, οὔτε μιὰ ὄαση, οὔτε ἓνα βιβλίο χωρὶς δεκαπεντασύλλαβους, ἔντεκασύλλαβους καὶ ρίμες τόσο μεταχειρισμένες, ποὺ ἂν ἦτανε εἶδη ρουχισμοῦ δὲν θὰ πουλιώντουσαν οὔτε στὸ δημοπρατήριο. Μέσα στὶς κριτικὲς γραμμὲς τους μαντεύεις τὸ ἀνοιχτὸ στόμα, ποὺ τὸ χασμουρητὸ του κρυστάλλωσε, λές. Διαβάξεις τὴν ἀπελπισία, ποὺ γιγαντώθηκε καὶ ξεπήδησε σὰν κραυγὴ μὲς ἀπ' τὸ στήθος τους, ποὺ χαράχτηκε ἱκευτικὴ στὰ χειρόγρατά τους: "Ἐλεος! Πρωτοτυπία! Καὶ μποροῦνε νὰ συχωρέσουνε πρωτότυπες ἀνοησίες, παρὰ χιλιοειπωμένες μετριότητες.

Πρωτοτυπία, λοιπὸν. Ἄλλὰ πῶς; Ἡ πρωτοτυπία δὲν εἶναι τίποτα ποὺ τὸ πετυχαίνεις μὲ τὸ ντουφέκι. Οὔτε ὑπάρχει συνταγὴ, ποὺ νὰ δίνει τὶς ἀναλογίες τῆς πρωτοτυπίας. Μὰ κι' ἂν ὑπῆρχε, ἡ πρωτοτυπία δὲν πετυχαίνεται μὲ συνταγὴ, μὲ μελέτη, μὲ σφίξιμο. Δὲ λέω, βέβαια, πῶς δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς λέξεις σπάνιες, ρίμες δυσεῦρετες, καλοῦπια νέα. Ἄλλ' αὐτὰ εἶναι τόσο λίγη πρωτοτυπία, τόσο σχετικὴ, ποὺ δὲ μπορεῖς νὰ τὴν πεῖς πρωτοτυπία. Εἶναι κάτι τι ἀναγκαῖο γιὰ νὰ πλουτίζει τὴν ἔκφραση.

Κι' ἔπειτα ἀπὸ ποιους ζητᾶνε πρωτοτυπία; Ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τὰ νοήματά τους εἶναι τόσο φτωχά, τὰ βιβλία τους τόσο ἐφήμερα; Μὰ αὐτοὶ δὲν πετᾶνε μὲ Πήγασο, αὐτοὶ σέρνονται! Βγάλανε ἓνα βιβλίο χωρὶς νὰ καλοξέρουν τὸ λόγο καὶ ἀργότερα—ὅταν ξεχάσουν τὸ νεανικὸ τους περιβάλλον—θὰ βρίσκουνε, πῶς εἶναι τὸ μόνο ἀμάρτημα τῆς ζωῆς τους.

Μιὰ ἐποχὴ δὲ μπορεῖ νὰ κλείσει μέσα τῆς δυὸ πρωτότυπα ἔργα, ποὺ οἱ μεταξύ τους διαφορὲς στὴ μορφή νὰ εἶναι σημαντικές. Ἡ θὰ ξεχωρίζει ἓνα μόνο, τὸ μεγαλοφυέστερο, ποὺ θὰ ἀντιπροσωπεύει καὶ τὴν ἐποχὴ καὶ τ' ἄλλα θᾶναι σὰ μικροὶ δορυφόροι του, ἢ, ἂν εἶναι περισσότερα ἀπὸ ἓνα, θᾶναι ὅλα παράλληλα, μὲ τὶς ἴδιες ὁμοιότητες κι' ἀναλογίες.

Μιὰ φορὰ γραφτήκανε τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη. Καὶ δὲ μπορούσαν νὰ γραφοῦνε παρὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ραψωδῶν. Γιὰ τὴν ἐποχὴ τους, ἐκτὸς ἀπ' τὴν κατάπληξη, ποὺ θὰ προκάλεσε ἡ τιτάνια ἐργασία τους, μορφικὰ δὲν ἦτανε πρωτότυπα. Γιατὶ κι' ἄλλοι εἶχαν

νε συνθέσει ραψωδίες, κι' αν δὲ σώθηκαν ὡς σήμερα, αὐτὸ ἔγι-
νε, γιατί τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη τὰ σκίασαν μὲ τὸ ἀνάστημά τους.

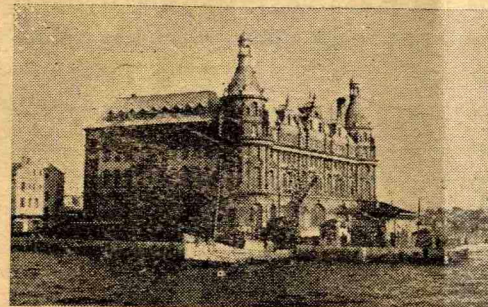
Ἀνάλογα συμβαίνει μ' ὄλα τὰ μεγάλα πρωτότυπα. Εἶναι
μιὰ κορυφή, ποὺ ξεχώρισε ἀνάμεσα στὰ ὅμοια ἔργα τῆς ἐποχῆς
ποὺ γράφτηκε καὶ γι' αὐτὸ σώθηκε κι' ἴσαμε σήμερα. Οἱ ψαλμοὶ
τοῦ Δαυΐδ, οἱ προφητεῖες τῶν προφητῶν, οἱ τραγωδίες τοῦ Αἰ-
σχύλου, τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Εὐριπίδη, φυσικά, δὲν ἦταν οἱ
μόνοι ψαλμοὶ, οἱ μόνες προφητεῖες καὶ τραγωδίες ποὺ γράφτη-
καν. Ἀλλὰ ξεχώρισαν καὶ σώθηκαν. Καὶ τώρα ποὺ τυπώνονται,
ποὺ τὰ μέσα, ποὺ διαθέτει ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, εἶναι πολλὰ
κι' ἐκεῖνα ποὺ θὰ διαθέτει ὁ αὐριανὸς θάνατος περισσότερα, μήπως
πρόκειται νὰ σώζονται ὄλα; Πιθανόν. Ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη μνήμη
δὲ μεγάλωσε, ἀνάλογα μὲ τὸ πλῆθος τῶν συγγραφέων καὶ θὰ
χωράει πάλι τὰ ἴδια ὀνόματα μόνο: τὶς κορυφές. Καὶ στὰ ὀνόμα-
τα, ποὺ εἴπαμε παραπάνω, θὰ προσθέσει καὶ τὸν Δάντη, τὸν
Σαίκσπηρ καὶ τὸν Γκαίτε, νὰ ποῦμε. Θὰ ξεχάσει ὅμως δίχως
ἄλλο τὶς ἐξωτερικὲς μικροπρωτοτυπίες, ποὺ τὶς ζητᾶνε τόσο ἐ-
πίμονα οἱ κριτικοί, σὰν ἀπαραίτητα ὀρεκτικά. Θὰ ἔχουνε τόση
σημασία αὐτές, ὅταν περάσει ἀπὸ πάνω τους ὁ βαρὺς ὀδοστρω-
τήρας τοῦ χρόνου, ὅση ἔχουνε γιὰ τὸν ὀστεολόγο τὰ σχέδια τῶν
ρούχων, ποὺ φοροῦσε πρὶν πεθάνει, ὁ ἀνθρώπος ποὺ ἐξετάζει τὸ
σκελετό του.

Μὰ τί πρωτοτυπία ζητᾶνε ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ στὴν καρδιά
τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα—τῆ στιγμῆ, ποὺ διάφοροι διαβόλοι καβαλλᾶ-
νε τὰ μηχανικὰ πουλιά τους καὶ φτάνουν τὰ 12.000 μέτρα ὕψος—
ἐπιμένουν νὰ ταξιδεύουνε στὸν αἰθέρα μ' ἓνα πανάρχαιο μετα-
φορικὸ μέσο: τὸν Πήγασο. Κι' αὐτὸς—δὲ λέω— μπορεῖ ν' ἄχει φτε-
ρά, ἔχει ὅμως καὶ σαμάρια.

ΨΙΛΟΛΟΓΟΣ

ΣΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΓΚΥΡΑΝ

Ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς
τοῦ Χαϊντάρ-Πασσᾶ

Οἱ ἀσημένιοι τροῦλλοι
κι' οἱ μιναρέδες τῆς Ἀ-
γίας Σοφίας καὶ τοῦ
Σουλτάν Ἀχμέτ, ἄρχι-
ζαν νὰ χρυσίζουσαν
ἀπὸ τὶς στερνὲς ἀνταύ-
γειες τοῦ ἡλίου, ὅταν
ἡ ταχεῖα Ἀγκύρας, ὑ-
πακούοντας σὲ τρεῖς
συνθηματικὲς καμπάνες
τοῦ σταθμάρχου, ρίχθηκε
στὸ δεκαπεντάωρο νυχ-

τερινὸ τῆς ταξίδι. Οἱ ταξιδιώτες κρεμάστηκαν στὰ παράθυρα
τῆς ἀμαξοστοιχίας γιὰ νὰ παρακολουθήσουν, ἄλλοι ἓνα λεπτό
μαντυλάκι ποὺ κουνιόταν ἀπὸ χέρι ἀγαπητό, ἄλλοι νὰ δώσουν
ἢ νὰ πάρουν μιὰ τελευταίαν ὀδηγία κι' ἄλλοι, οἱ περισσότεροι
παρακολουθώντας τοὺς γύρω νὰ παρηγορηθοῦν μὲ τὸ μαντυλά-
κι καὶ τὰ χέρια ποὺ ὅσο κι' ἂν δὲν κουνιόταν γιὰ τοὺς ἴδιους,
ἦταν σὰν ν' ἀποχαιρετοῦσαν ὀλάκερο τὸν εἰρμό. Μιὰ νέα γυναί-
κα, ἀκουμπισμένη σ' ἓναν ἠλεκτρικὸ στῦλο, σκορποῦσε σπάταλα
τὰ λεπτὰ καὶ γλυκὰ χαμόγελά της, στοὺς περισσότερους ταξιδι-
ῶτες. Ἦταν ἀπὸ τὶς ὑπάρξεις ἐκεῖνες ποὺ συναντᾶ κανεὶς στοὺς
σταθμοὺς τῶν τραίνων ἢ στὰ λιμάνια, νὰ περνοῦν ἢ νὰ στέκουν
μὲ γέλιο εὐτυχισμένο καὶ νὰ δίδουν, θαρρεῖς, κουράγιο ἢ πα-
ρηγοριά στοὺς ταξιδιώτες ποὺ ξεκινοῦν γι' ἄλλους τόπους δι-
χῶς τὴν τελευταία γλυκειὰν ἀνάμνηση ἑνὸς λεπτοῦ χεριοῦ ποὺ
ἀπλώνεται σ' αὐτοὺς μὲ συμπάθεια. Ξεχνιέται ὁ μονάχος ταξιδι-
ῶτης στὰ μάτια τῶν γυναικῶν αὐτῶν—ποὺ βρίσκονται πάντα
στοὺς σταθμοὺς καὶ τὰ λιμάνια—κι' ὅταν πιά εἶναι μακριά, ὅταν
ἀκούει τοὺς τροχοὺς τοῦ τρένου νὰ καταπίνουσαν δαιμονισμένα
τὴν ἀπόσταση ἢ τὸ ρυθμικὸ κρότο τῶν μηχανῶν τοῦ βαποριοῦ,

νοσταλγεί τις θάλασσες τών ματιών αυτών που δέ γνώρισε κά-
θόλου και που αντίκρισε μιὰ μονάχα φορά. Συμβαίνει πολλές
φορές, ταξιδεύοντας νά ξεχωρίσουμε τὰ φώτα μακρινής πόλης
Τὸ τρεμούλιασμά του μᾶς ξυπνᾷ μιὰν ἡδονικὴ νοσταλγία γιὰ
τὴ γνωριμία του. Ἔτσι, ὅπως λέγει κι' ὁ Οὐράνης, ὁ γλυκὸς τρα-
γουδιστὴς τῆς ἀνθρώπινης νοσταλγίας, καὶ τὰ μάτια τῶν γυ-
ναικῶν που συναντήσαμε μιὰ φορά καὶ σταυρώθηκαν τὰ βλέμμα-
τά μας μαζύ τους, μᾶς γενοῦν μιὰ πικρὴ νοσταλγία τῆς ἀγάπης
τους. Πιὸ ἡδονικὰ πικρὴ ἀπὸ τὴ νοσταλγία τῶν γυναικῶν που
γνωρίσαμε καὶ που ἔχουμε ἀφήσει.

Ξεχνιόμαστε καὶ μεῖς στὴ θύμηση τῶν ματιῶν αυτῶν σὰν νά
τ' ἀντικρίζουμε ἀνάμεσα στοὺς ξύλινους τηλεγραφικοὺς στύλους
που χοροπηδοῦν μπροστὰ μας ἐνῶ τὸ τραῖνο ἀφήνει πίσω τὴν
Χαλκηδόνα, τὸ σημερινὸ Καδῆκιο καὶ τὸ Παντεῖχι, τὸ βυζαντι-
νὸ Παντεῖχειον μὲ τὸ κομψὸ νισάκι τοῦ Ἀγίου Παύλου ὅπου
καὶ σήμερα ἀκόμα σώζονται ἐρείπια ἀπὸ τὸ ἀνάχτορο τοῦ Βε-
λισσαρίου.

Οἱ ταξιδιώτες μαζεύονται στὰ διαμερίσματά τους κι' οἱ νέες
ἐφήμερες γνωριμίες ἀρχίζουν νά σχηματίζουν τοὺς μικροκύκλους
τους. Στὸ τραῖνο αὐτὸ που διασχίζει τὴ Μικρὰ Ἀσία, γνωρίζει
κανεὶς τοὺς πιὸ περιέργους τύπους κι' ἀκούει τὰ πιὸ παρά-
ξενα πράγματα. Ἐνας ἑβραῖος ἔμπορος ἀπὸ τὴν Ἄγκυ-
ρα, διηγιέται πὼς πρὶν ἰδρυθεῖ τὸ μονοπώλιο τῶν ποτῶν, ἔ-
καμνε μόνος του οὐζο που «μοσχοβολοῦσε» δίχως φυσικὰ αὐτὸ
νά τὸν ἐμποδίζει νά ρουφᾷ ἡδονικὰ τὸ ἑκατοστάρικο «Μπίλετζικ»
που κουβαλᾷ μαζύ του «γιὰ γιαιτρικό». Κάποιοι ἄλλοι νέες μη-
χανικός, στάθηκε κάποτε δάσκαλος στὰ ἑβραϊκὰ σχολεῖα τῆς
Σαλονίκης καὶ θυμᾶται τὸ τράμ που περνοῦσε ἀπὸ τὴν προκυ-
μαία τῆς ὠραίας μας πόλης. Δυὸ νέοι παρακάτω, συζητοῦν γιὰ
τὴ νέα τουρκικὴ γλῶσσα που ἀρχίζει ὀλοένα νά κερδίζει ἔδαφος
καὶ βρίσκουν πὼς σὲ δυὸ τὸ πολὺ χρόνια θὰ ξετιναχθοῦν ἀπὸ
τὴν τέχνη ὅλες οἱ παλῆς ἀραβοπερσικὲς λέξεις. Μιὰ νέα γυ-
ναίκα προσπαθεῖ νά νυστάξει μὲ τὴν «Ἐρμῖνα» τῆς Ντελλὺ κι' ἄλ-
λη μία, πιὸ πέρα, διαβάζει μ' εὐχαρίστηση τὸ «La Turquie d' A-
tatürk» τῆς Marguerite Bourgoïn. Ὅμως, σὰν νά φαίνεται πιὸ εὐ-
χарιστημένη ἀπὸ τὸ φλέρτ που τῆς κάμει κάποιος νέος μὲ γυα-
λιά... Ἀπὸ τὸ διπλανὸ διαμέρισμα ἀκούεται τὸ ρυθμικὸ ρουχα-
λητὸ κάποιου που ἀσφαλῶς τὴ στιγμὴ τούτη, θᾶχει ξεχάσει ὅτι

ταξιδεῦει. Στὰ διαμερίσματα τῆς πρώτης θέσης, μὲ τὰ χτυπητὰ
βουσηνιὰ τῆς βελουδα, κυριαρχεῖ ἡ βουβαμάρα ἢ κλασσικὴ τῆς ἀρι-
στοκρατίας. Μὲ τὴν πρώτη θέση, ταξιδεῦουν ἕνα δυὸ σκυθρω-
ποὶ βουλευτὲς, ἕνας ἄγγλος τουρίστας, που προσπαθεῖ νά γνω-
ρίσει τὴν Τουρκία μὲ τις πολλὲς τῆς ὠμορφίες, ἀπὸ τοὺς ὁδη-
γούς τοῦ Mambouly... Ἐνας ἐπιθεωρητὴς τῶν σιδηροδρόμων ἀ-
νησυχεῖ σὲ κάθε σταθμὸ, γιὰ νά χαιρετήσῃ τὸν σταθμάρχη, τὸν
βοηθὸ του κι' ἕνα πλήθος ἄλλους γνωστούς, καμαρώνοντας καὶ
κομπάζοντας σὰν νεόπλουτος... Ὡστόσο, ἡ ζωὴ τοῦ τραίνου
φαίνεται ἀπὸ τὴν τρίτη θέση... Χωρικοί... Στρατιῶτες... Μὲ φύλλα
πορείας... Ἀρκετὲς χανούμισσες που λαγοκοιμοῦνται... Καὶ τὸ τραῖ-
νο τρέχει δαιμονισμένα... Ἀφήνει πίσω του γεφυρίτσες, ρυάκια,
βουνά, πολίχνες, γκαλαρίες καὶ σταματᾷ ἀνασαίνωντας στὴν
Γκέμπζε, ἕνα ὠμορφο καὶ πλούσιο χωριουδάκι, ὅπου ξεχωρίζουν
οἱ λεπτοὶ μιναρέδες τοῦ κομψοῦ τζαμιοῦ τοῦ σουλτάνου Σελίμ
Α', κτισμένου στὰ 1519 ἀπὸ τὸν μεγάλο τουρκορωμὸν ἀρχιτέ-
κτονα Σινάν. Ἐδῶ στὴν Γκέμπζε, που πολλοὶ τὴ θέλουν γιὰ τὴ
βυζαντινὴ Λίβυσσα, πέρασε τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ Ἀννίβας
καὶ κυνηγημένος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, δηλητηριάστηκε στὰ 183
π. Χ. Αὐτοῦ, κοντὰ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα σὲ δυὸ κυπαρίσσια,
λένε πολλοί, βρίσκεται κι' ὁ τάφος του. Ἀκόμα, κοντὰ στὴν Γκέμ-
πζε, πέθανε στὰ 1481, γέρος πιά, κι' ὁ πορθητὴς τῆς Πόλης Μωά-
μεθ Β'... Ἐνας σταθμὸς κομψός, μ' ἕναν σταθμάρχη συμπαθητι-
κώτατο, που δίνει γλήγορα τὸ σύνθημα τῆς ἀναχώρησης. Τὸ
τραῖνο ξεκινᾷ ἤσυχα καὶ καμαρωμένα, περνᾷ ἕνα παλῆ μακρὺ
ὕδραγωγεῖο καὶ κατεβαίνει πρὸς τὴ θάλασσα. Δεξιὰ ξεχωρίζει ὁ
παλῆς λιμένας τῆς Δακίβυζας, ὀχυρωμένος ἀπ' τὸ ἐπιβλητικὸ κά-
στρο τῆς Φιλοκρήνης. Στὸ ὠχρὸ φῶς τῆς κιτριλιάρας σελήνης,
χρυσίζουν οἱ ἐπάλξεις τῶν βυζαντινῶν χαλασμάτων. Ἡ γραμμὴ
περνᾷ παράλληλα στὴ θάλασσα κι' οἱ ταξιδιώτες που δὲν ἀπο-
κοιμήθηκαν στὰ γιομάτα καπνὸ διαμερίσματα, χαίρονται τὰ γα-
λήνια νερά τοῦ κόλπου τῆς Νικομήδειας, που σιγοπαίζουν ἡδονι-
κὰ στὸ σεληνόφωτο. Στὸ wagon-restaurant, δυὸ-τρεῖς ἀργοπορη-
μένοι ταξιδιώτες, ἀποτελειώνουν τὸ δεῖπνο τους. Εἶναι ρωμηοὶ
καὶ συζητοῦν γιὰ τις λεπτομέρειες τῆς κηδείας τοῦ Βενιζέλου
καὶ τῆς τροπῆς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὸ
θάνατο τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων. Παραξενεύεται κάπως
κανεὶς ἀκούοντας στὴν καρδιὰ τῆς Ἀνατολῆς, τὸν αἰώνιο ρω-

μηδὲ νὰ πολιτικολογεῖ, ἐνῶ γύρω του οἱ λοιποὶ ταξιδιώτες, γιὰ κάθε ἄλλο σκέφτονται, ἔξω ἀπὸ τὸ τελευταῖο πραξικόπημα τῆς χιτλερικής Γερμανίας ἢ τῆς ἀποτυχίας τῶν Ἀβυσσιῶν στὴν Ἀφρική. Αὐτοὶ φαίνονται περισσότερο ἀπασχολημένοι μὲ τὴ σκέψη τῆς ἄφιξης τῆς ἀμαξοστοιχίας στὴ Νικομήδεια, μιὰ πόλη κομψὴ καὶ νοικοκυρεμένη, ὅπου ὅμως κατὰ δυστυχίαν εἶναι ἀπαγορευμένη ἢ κἀθοδος τῶν ξένων γιατί μαζὺ μὲ τὴν Γκέμπζε ἀποτελοῦν στρατιωτικὴ ζώνη.

Ἡ λιγύλεπτη στάθμευση τῆς μηχανῆς στὴν πόλη τοῦτη, στέλνει τὸν μελετητὴ πολὺ μακρῶς, τότε πού ἡ Ἰζμίτ, κτίσθηκε γιὰ πρώτη φορά στὰ 712 π. Χ. ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς πού τὴ βάρπυσαν μὲ τ' ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ ἀρχηγοῦ τους Ἀστακοῦ, Ὀλβίας, Ἀργότερα, στὰ 264, ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Νικόδημος Α', τὴ διάλεξε γιὰ πρωτεύουσα τοῦ κράτους του, δίνοντάς της καὶ τ' ὄνομά του Ἐξωραΐστηκε ἀκολουθῶς ἀπὸ τοὺς διάφορους βασιλεῖς τῆς Βιθυνίας ὡς τὰ 74 πού πέρασε στὴν κατοχὴ τῶν Ρωμαίων. Κάθε καινούργιος ἀφέντης τῆς ὠραίας τοῦτης πόλης ἄφηνε μὲ τὸ πέρασμά του κ' ἀπομεινάρια τῆς ἐξαιρετικῆς ἀγάπης του γιὰ τὸν τόπο, ἔτσι πού ὅταν στὰ 111 ὁ Πλίνος ὁ Νεώτερος, κυρίαρχος τῆς Βιθυνίας, ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ, βρῆκε ἕνα πλῆθος ἀνάκτορα, βωμοὺς, λουτροὺς, κινστέρνες, ὑδραγωγεῖα... Ὡς τὰ 259 πού παραδόθηκε στὶς φλόγες τῶν βαρβάρων Γότθων, γιὰ νὰ ξανανακυρηχθεῖ πρωτεύουσα στὰ 284 ἀπὸ τὸν Διοκλιτιανό, φανατικὸ λάτρη τῆς. Ἐκτίσθη ἐκεῖ τ' ἀνάκτορό του, βωμοὺς, ἵππόδρομο, ναυπηγεῖο... Ὡστόσο ἡ Νικομήδεια δὲ στάθηκε ποτὲ τυχερή. Περνώντας διαδοχικὰ στὴν κατοχὴ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Γότθων ὑπόφερε πολλὰ γιὰ νὰ ξαναπεράσει πάλι σὲ χέρια χριστιανικά. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ξανακυριεύοντας τὴν πόλη, τὴν ἐξωραΐσθη, ἀνοικοδόμησε τὴν παλιὰ τῆς ἐκκλησίαν καὶ πέθανε στὰ 337, στὸ Ἄνκυρον, κοντὰ στὴ Νικομήδεια, ὅπου εἶχε τ' ἀνάκτορό του. Τὴν ἐποχὴ τῶν θρησκευτικῶν διαμαχῶν ἀρριανῶν καὶ ὀρθόδοξων, ἡ πόλη στάθηκε πεδίο συγκεντρώσεως τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀρριανοῦ καὶ τοῦ Εὐσεβίου. Κατὰ τὸν Λιβάνιο, συγγραφεὴ γνωστό, πού ἔζησε αὐτοῦ στὰ 358, ἡ Νικομήδεια δὲν ὑπολείποταν σὲ λαμπρότητα, σ' ἔκταση καὶ σὲ πλῆθος ἀπὸ τὴ Ρώμη, τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Τὴν ἴδια χρονιά, στὶς 24 Αὐγούστου, λίγες μέρες μετὰ τὴν οἰκουμένην σύνοδο πούχε πρόεδρό της τὸν Κωνσταντῖνο, καταστράφηκε ἀπὸ σεισμὸ καὶ πυρκαϊὰ πού λέ-

νε πῶς κράτησε πενήντα ὀλόκερα μερόνυχτα. Στὰ 362 δὲ ἕνας καινούργιος σεισμὸς, κατὰστρεψε ὀλότελα ὅτι εἶχαν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν παλιὰ λαμπρὴ πόλη. Ὡστόσο, μετὰ τὴν ἀνακήρυξη στὰ 325 τῆς Κωνσταντινούπολης, ὡς πρωτεύουσας, ἡ Νικομήδεια δὲν ἀνοικοδομήθηκε παρὰ χάρις στὴν γεωγραφικὴ τῆς θέση ὡς στρατηγικοῦ σημείου. Κι' ἔτσι, ἀκολούθησε τῆς τύχης τῆς πόλης τοῦ Κωνσταντίνου ὡς τὰ 447 πού καταστράφηκε γιὰ πέμπτη φορά ἀπὸ σεισμὸ κ' ἀνοικοδομήθηκε ἀπὸ τὸν Θεοδοσίον Β'. Στὰ 1326, ὕστερα ἀπὸ γιγάντια ὑπεράσπιση τῆς πόλης ἀπὸ τὸν Καλογιάννη, ἀδελφὸ τῆς Μαρίας Παλαιολογίνας, ἡ Νικομήδεια ἔπεσε στὰ χέρια τοῦ Ὀρχάν, ὁ ὁποῖος τὴν ὀνόμασε Ἰσνικμίδ, πού δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ εἰς Νικομήδεια καὶ μετὰτρεψε σὲ τζαμιὰ ὅλες τῆς τῆς ἐκκλησίας. Ἀργότερα, ὁ Περτέβ πασᾶς, μέγας βεζύρης τοῦ Σουλταῖν τοῦ Μεγάλου ἔκτισε ἕνα κομψὸ τζαμί, λουτροὺς, καραβάν-σαράγια, ἔργα ὅλα τοῦ μεγάλου Σινάν... Σήμερα, ἀπὸ τὴν παλιὰ δοξασμένη κ' ὠραία Νικομήδεια, δὲ μένουν παρὰ ἐλάχιστα χαλάσματα πού διακρίνει κανεὶς στοὺς κήπους, στοὺς ἀγρούς καὶ στοὺς γύρω λόφους... Μὰ καὶ τὰ λίγα αὐτὰ ἀπομεινάρια μιᾶς ζωῆς περασμένης, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ συγκινοῦν τὸν ταξιδιώτη πού ξεχνιέται ὄρεες ὀλάκερες μπρὸς σ' ἐρείπια καὶ χαλάσματα, κ' ἀναπολεῖ μέρες παλιές κ' εὐτυχισμένες, γεμάτες θρύλλους καὶ παραδόσεις.

Ἡ γραμμὴ, μετὰ τὴ Νικομήδεια, διασχίζει τὴν κάτω πόλη ἀνάμεσα σὲ δυὸ σειρές μικρόσπιτα πού τὸν ἤσυχον ὕπνο τους ταράζουν τὰ φῶτα κ' ὁ θόρυβος ἕνα-δυὸ πολυκατοικιῶν, κ' ἀφήνει δεξιὰ τῆς τὰ ἐρείπια τῆς παλιᾶς πόλης τοῦ Ἀστακοῦ, ἰδρυμένης στὰ 712 π. Χ. ἀπὸ τὸν Ἀστακό, ἀρχηγὸ τῶν Μεγαρέων καὶ καταστραμένης στὰ 328 ἀπὸ τὸν Λυσσίμαχο.

Γενικὴ ἄποψη Ἀγκύρας

Ἀγκυρα, Μάρτιος 1936

ΑΒΡ. Ν. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

(ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ)

I

Ὁ κριτικώτερος καὶ στοργικώτερος ἕως τώρα μελετητῆς τοῦ Προβελέγγιου, ὁ ποιητῆς κ. Τέλλος Ἄγρας, σ' ἓνα ποίημά του γραμμένο γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Προβελέγγιο καὶ δημοσιευμένο τώρα κοντά,—λίγες μέρες πρὶν ὁ σεμνὸς πρεσβύτες μετὰ τὰ ὠραία, γαλανὰ μάτια, ἐγκαταλείψει τὸ σκῆνωμά του στὴ Γῆ,—λέει ἀνάμεσα στ' ἄλλα:

«Νεράιδα χριστιανή, ἀπ' τοὺς στίχους σου βγαλμένη,
«προσεύχεται γιὰ σένα σ' ἀνοικτὰ πελάγη
«καὶ στῆς Χρυσοπηγῆς τὴν Κεχαριτωμένη.....»

Ἔτσι, μιὰ χαρούμενη, χριστιανὴ κόρη, πιστὴ, εὐσεβής, (ἡ ψυχὴ τοῦ Προβελέγγιου ὀλόκληρη, ἡ πεμπτουσία τοῦ ἔργου του, ὁ στοργικώτερος ἔρωτάς του, ἡ μνήμη ποὺ ἄφησε πίσω της μιὰ ζωὴ 86 ἐτῶν). Ὁ ποιητῆς προσθέτει τὴ λέξη «νεράιδα». Εἶναι ἡ κυριολεξία. Ὁ παγανισμὸς κι' ἡ ἀγάπη τῆς ζωῆς κυριαρχοῦν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη θρησκεία μετὰ στὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Προβελέγγιου. Τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα ὀργανώθηκαν μέσα του ὄχι σὰν αὐστηρὴ προσταγὴ ἀπαρνήσεως τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων, ἀλλὰ σὰν σύστημα ἠθικῶν, θετικῶν ἀξιῶν δημιουργῶν τῆς ἀστικῆς ἠθικῆς τῆς ἐποχῆς του, ποὺ τὸ δέχτηκε παράλληλα κι' ἰσόθυμα, μετὰ τίς ἄλλες ἐκεῖνες ἀξίες τῆς Πατρίδας, τῆς Τέχνης, τοῦ Ἔρωτα. «Οἱ τὴν ὁδὸν τὴν στενὴν βαδίσαντες, τεθλιμμένοι, πάντες οἱ ἐν βίῳ, οἱ τὸν Σταυρὸν ὡς ζυγὸν ἀράμενοι», παραξενεμένοι, σὰν παρείσακτο θὰ ἴδουνε τὸ Προβελέγγιο μετὰ στὴ χορεία τους. Ὁ Προβελέγγιος δὲν ἦταν χριστιανός. Κι' ἡ προσευχὴ «πρὸς τῆς Χρυσοπηγῆς τὴν Κεχαριτωμένη» δὲν ἔβγαλε τὴ συντριπτικὴ ἄρνηση τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου καὶ τὸ ἀσκητικὸ πείσμα, ποὺ φλέγουνε τίς ἐξομολογήσεις τῶν ἀμαρτωλῶν τοῦ μικροῦ «Παρακλητικοῦ» καὶ τοῦ «Κατανυκτικοῦ Κανόνος τῆς Θεοτόκου». Γνώρισε τὴ ζωὴ. Τὴν, ἀγάπησε, τὴν χάρηκε, τὴν τραγούδησε. Κάπου, σ' ἓνα ποίημά του

ἀπὸ τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ—«Παλαιὰ καὶ Νέα», σελ. 35,—μακαρίζει τὸν προφήτην Ἡλίαν, ποὺ ἀνέβηκε μετὰ τὸ κορμί του στοὺς Οὐρανοὺς. Πόσον ἀφελῆς—καὶ πόσον ἀμαρτωλὴ σκέψις! Ὁ Προβελέγγιος ἐγκατέλειψε τὴ ζωὴ μετὰ τὸ αἰώνιο ἐκεῖνο χαμόγελο τῆς εὐχαριστημένης γαλήνης καὶ μετὰ μιὰ παιδικὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν ἀγνότητά της καὶ τὴν ἀξία της. Οἱ βαθεῖες ρυτίδες τοῦ στυγνοῦ καὶ αὐστηροῦ προγεγραμμένου τῆς Φλωρεντίας, μπροστά του, μ' ἓνα αὐθόρμητο συσπασμό, θὰ διαγράφανε πάνω στὴ μορφή του σκοτεινοῦ ποιητῆ τῆς «Divina Commedia» τὸ σχῆμα, ποὺ θὰ ὑποδήλωνε τὴν συμπάθεια καὶ τὴ συγκατάβαση. Κι' ἴσως ὁ πανανθρώπινος ἐκεῖνος δικαιοκρίτης τοῦ 14ου αἰῶνος νὰ τὸν ἔφερνε στὸν πρῶτο κύκλο τῆς Κολάσεως, τῶν ἀβαπτίστων νηπίων κι' ἐφήβων. Κι' ἀπὸ κεῖ, μετὰ μιὰ τριζίνα γιομάτη στοργή, νὰ τὸν ὀδηγοῦσε εἰς τὰ ἔνδον τοῦ φωτεινοῦ κάστρου μετὰ τὸ ἑφτάδιπλο τεῖχος, στοὺς χλοεροὺς λειμῶνες, ὅπου διατρίβουν τὰ πνεύματα τῶν Ἐθνικῶν, ποὺ ἄφησαν ὄνομα τιμημένο ἀπάνω στὸν Κόσμο σὲ μιὰ ἐπιθυμία διαρκῆ—ὄχι ἐλπίδα—νὰ ἴδουν τὴ Θεότητα. Γιατί in quel Limbo, στὸ ἀκρόχειλο τῆς φρικτῆς χοάνης, ποὺ ἄνοιξε πάνω στὴ Γῆ ἡ προαιώνια πτώση τοῦ Ἐωσφόρου,—ἐκεῖ, μετὰ τέτοιο τρόπο τοὺς τοποθέτησε αὐτοὺς ἢ παράξενη φαντασία τοῦ ἐξόριστου Γιβελλίνου γιὰ νὰ τοὺς τιμήσει καὶ ταυτόχρονα, νὰ τοὺς δέσει μετὰ τὴν ἀμείλικτη ἀλυσίδα τῆς ἐπιγραφῆς τῆς σκοτεινῆς Πόρτας:

«Lasciate ogui speranza voi ch' entante.....»

Ὁ χριστιανισμὸς (*) στὸν τόπο μας ἴσως εἶναι καρπὸς ποὺ καλλιεργεῖται μόνον εἰς ἔδαφος ὡς τὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος. Καὶ ὁ Προβελέγγιος—ἄς μὴ τὸ ξεχνοῦμε—ἦταν γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ 19ου αἰῶνος, (τῆς ἐποχῆς τῶν Ἐθνικῶν Ἰδανικῶν, τῆς ἠθογραφίας τῆς ὑπαίθρου, τοῦ ὕγιους καὶ ἀγροίκου ἔρωτος πρὸς τὴ σφριγῶσα καὶ ἀφελῆ ὁμορφιά τῆς γλώσσας τοῦ Ἑλληνος χωρικοῦ). Ἡ κορύφωση τῆς πάλης τῶν τάξεων, ἡ συγκέντρωση τῶν ὕλικῶν δυνάμεων, σὲ μιὰν ἀπ' τίς ἀντίμαχες

(*) Ὁ συνεργάτης μας κ. Φραγκίσκος Κορονέλλος ἐξετάζει τὸ ζήτημα—ὅπως θὰ δοῦνε παρακάτω οἱ ἀναγνώστες μας—μετὰ τὸ μάτι τοῦ ἀντικειμενικοῦ παρατηρητῆ, ποὺ οὔτε θέλει οὔτε μπορεῖ νὰ πάρει θέση. Ὡστόσο χρησιμοποιοῦμε τὴν εὐκαιρία αὐτὴ γιὰ νὰ δηλώσουμε, ὅτι ὁ συνεργάτης μας διατυπώνει ἀτομικὲς του γνώμες, ποὺ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τίς ἀντιλήψεις τῆς «Νέας Πνοῆς».

μερίδες, δημιουργεί μιὰ διπλή αντίδραση ἐκ μέρους τῶν κατὰ-
πιεζομένων—παράλληλα, ἐδῶ τῆ θετική, ἐκεῖ τὴν ἀρνητική. Ἡ ἀ-
στική Τάξη, πού μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 21 ἐδραιώθηκε στὴν
Ἑλλάδα, εἶχε πιά πραγματοποιήσει καὶ τὶς ἔσχατες δυνατότητές
της μὲ τοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους, πού τοὺς γέννησαν τὰ ὄνει-
ρα κι' οἱ ἐτοιμασίες τῆς ἐποχῆς τοῦ Προβελέγγιου καὶ τῆς γε-
νιᾶς του. Τώρα τὸ μέτωπο τοῦ ἀγῶνος ἔχει μεταφερθεῖ. Κάθε
προσπάθεια τῆς ἀστικής Τάξεως κάνει ἀπλῶς νὰ χρονιάζει τὸ
ψυχωράγημά της. Κάποιοι νέοι πιστοί, μὲ τὸ φανατισμὸ τῶν ἀ-
γωνιστῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀνεμίζουν τὴν αἰμάσσουσα παν-
τιέρα τῆς ἐκδικητικῆς τῶν ἀγανακτήσεως καὶ τὰ φλογερὰ συν-
θήματα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Βορρᾶ. Κι' ἴσως ἀκόμα ἓνα ὁμοιοπα-
θὲς διαφοροτικὸν πλῆθος—μὲ λιγότερη παιδικότητα, μὲ λιγότε-
ρο σθένος,—ἐκστατικά καὶ μὲ τὸ πάθος τῶν ὀπιομανῶν νὰ ροφᾶ
τὰ βαριά ναρκωτικά τῶν Εὐαγγελίων κι' ἐπαναλαμβάνοντας μὲ
ἡδονὴ ἄφατη τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ νὰ ἐτάζει τὴν ὑποσχεμένη
Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν: «Ἡ Βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κό-
σμου τούτου!» Τῆ νέα τούτη κοσμογονία τῆ φαντάζομαι σπέρμα
γονιμώτατο στὰ διψασμένα πεδία τῆς Τέχνης. Ἦδη ὁ Βάρ-
ναλης μὲ τὴ ζωντανὴ καὶ γήϊνη ποιήσή του ἀναφτερώνει τοὺς
πόθους τοῦ ἐξαγριωμένου καὶ φανατικοῦ Προλεταριάτου.
Τάχα νὰ περιμένουμε τοὺς ἄλλους ἐκείνους, πού θὰ δώσουν
μορφή αἰσθητικὴ στοὺς ὠραίους ἡδονισμοὺς πού γεννοῦν
μέσα μας οἱ καθημερινὲς πορεῖες πρὸς κάποιον μαρτυρικὸ Γολγο-
θᾶ; Οἱ ἐμπυσομοὶ τῆς τάξεως πού θριαμβεύει ἀκόμη,—τὸ πείσμα,
μὲ τὸ ὅποῖον ἀρνούμεθα κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς—ἴσως ἐπειδὴ μᾶς
εἶναι ἀνέφικτη; Πόσο εἶναι ἀληθινὸ καὶ βαρὺ τὸ τελευταῖο αὐτό!
Εἶναι ἡ κυρίαρχη ἀδυναμία—ἡ δύναμη—τοῦ ὕλικου μας Ἐγῶ,
πού πιστεύει τόσο στὴ Γῆ. Κι' ὁ Θεάνθρωπος—ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου, κατὰ τὴ διπλὴ ἔκφραση τῶν Εὐαγγελίων,
εἰκῶν καὶ αἰώνιον σύμβολον τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ὕλης, πού
μᾶς ἀποτελεῖ,—ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀκόμα εἶπε τὴν λέξιν «διψῶ»...

II

Ἡ μνήμη μου κάθε φορὰ πού θὰ προκαλέσει μέσα της τὴν
ἔλευση τῆς μορφῆς τοῦ Προβελέγγιου, γυρνώντας τὴν πίσω, ἐ-
ξαντλώντας ἀναδρομικά, μία, μία, τὶς ἐντυπώσεις, πού κόμισε ἀπὸ
δαύτη τὴν χάνει σὶς παλαιότερες παιδικὲς ἀναμνήσεις, ἀνάμεσα

στὰ πράγματα πού μοῦ δῶκαν τὴν πρώτη συνείδηση τῆς ὑπάρ-
ξεως. Τώρα, πού ἀναπλάθω τὶς παλιὲς παραστάσεις, μπορῶ μὲ
σύμβολα, πού δόθηκαν ἀργότερα, νὰ προσδιορίσω τὸ περιεχό-
μενο τοῦ μειδιάματος τοῦ λευκοῦ γέροντος μὲ τοὺς ἀνοικτοὺς
γιάκιδες τοῦ πουκάμισου ἔξω ἀπ' τὰ πέτα τοῦ σακακιοῦ. Ἦταν
ἡ εὐχαριστημένη ἔκφραση ἑνὸς ἀγαθοῦ κι' εὐαισθήτου πατρικίου
μῆς εὐνομουμένης κι' εὐδαίμονος Πολιτείας τῆς ἀρχαιότητος.
Τέτοιο τὸν εἶδε κι' ὁ φίλος ποιητῆς Γιώργος Κοτζιούλας, ὁμοιο
μὲ ἄρχοντα σοφὸ, πρᾶο,

«ὄπου ἀγναντεύει, πάνω ἀπ' τὸ πρεβάζι,
«κι' εἰρηνικά τὴ χώρα ἐξουσιάζει...»

Τὸν θυμᾶμαι, χαμογελαστό, γλυκομίλητο πάντα, νὰ σεργια-
νάει στοὺς δρόμους τοῦ νησιοῦ, μὲ τὸ ἀργό, προσεκτικὸ βῆμα
του ἢ νὰ κάθεται τὰ βράδια στὸ καφενεῖο—καθαρὸς σὰν φῶς
ἀνάμεσα σὶς τραχιεὲς καὶ ρυτιδωμένες ὄψεις τῶν χωρικῶν. Τὸ
πίτι του μοῦ κανε μιὰν ὠραία κι' ἀπροσδιόριστη γοητευτικὴ ἐν-
τύπωση πάντα, (τὸ παλιὸ ἀρχοντικὸ τῶν Προβελεγγίων, πού ἡ
ἱστορία του εἶναι κι' ἡ πολιτικὴ ἱστορία τοῦ τόπου, ἀπ' τὴν ἐπο-
χὴ πού ὁ Νικόλαος Χρυσόγελος,—πάππος τοῦ ποιητῆ—κι' ὁ
θεῖος του Κωνσταντῖνος Προβελέγγιος ἦταν ἐπὶ Καποδιστρίου
καὶ Ὁθωνος δυὸ ἀπ' τοὺς πιὸ φωτισμένους ρυθμιστὲς τῶν τυχῶν
τοῦ νεαροῦ καὶ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους). Ἐκεῖ τὸν ἔβλεπα τὰ
καλοκαίρια, συχνά, καθισμένο σὲ μιὰ βαθειὰ πολυθρόνα, στὸ βά-
θος τῆς μεγάλης αὐλῆς, πού τὴν πνίγανε τὰ πυκνὰ δέντρα, πού
πάνω τους χιλιάδες φλυαρούσανε τὰ σπουργίτια, νὰ κουβεν-
τιάξει μὲ ἀσπρομάλλες κι' ἀριστοκρατικὲς κυρίες—ποῖος ξέρει γιὰ
ποιά ὠραῖα πράγματα τοῦ παλιοῦ καιροῦ!

Ποῖο πρόθυμα ὅμως τὸν φέρνω στὸ νοῦ, ὅταν—τοῦ Εὐαγγε-
λισμοῦ ἢ σὲ ἄλλες ἐπίσημες εὐκαιρίες,—ἀπάγγελνε ἀπ' τὸ «δε-
σποτικὸ» τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐνορίας μου μὲ τὴ βαθειὰ, βελουδένια
φωνή του, τὰ λόγια πού δὲν τᾶνοιωσα καὶ πού οἱ μεγάλοι μοῦ λέ-
γανε πῶς ἦτανε ποιήματα, Εἶχα μάθει, πῶς ἡ δουλιὰ του ἦτανε αὐ-
τὴ—νὰ κάνει ποιήματα. Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, πού γνώριζα τότε
εἶχανε ἄλλες δουλιές: ἦτανε ἔμποροι, θαλασσινοί, τσουκαλάδες,
ζευγάδες,—ὁ Προβελέγγιος ἦτανε ποιητῆς. Κανένας ἄλλος δὲν
δὲν ἦτανε ποιητῆς. Κι' οἱ πληροφορίες αὐτές, ἡ μορφή του, πού
τόσο φανερά ἐξχώριζε μὲς στοὺς ἄλλους, μ' ἔκαναν νὰ τὸν κοιτάζω
μ' ἓνα σεβασμὸ κι' ἓνα δέος ἀλλόκοτο. Ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου

αὐτοῦ εἶχε πάρει μὲς τῆ σκέψη μου ὑπερφυσικὲς διαστάσεις. Πίστευα, πῶς ὁ Προβελέγγιος δὲν εἶχε μάθει πουθενὰ τὴ δουλιὰ του,—πῶς ἔτσι γεννήθηκε: Ποιητής! Φρίττω κάθε φορά, πού θ' ἀναλογισθῶ τώρα, τὸ πόσο κοντὰ βρισκόμουνα στὴν ἀλήθεια: ὁ Προβελέγγιος γεννήθηκε ποιητής. Κι' ἀπὸ κεῖ κι' ὕστερα—ὅπως πολὺ πρόσφορα εἶδα νὰ παρατηρεῖ κάποιος, ἴσως ὁ Τσιριμῶκος σὲ μιὰ τελευταία μελέτη του,—ποτέ του δὲ φρόντισε, δὲν καταδέχτηκε, νὰ σπουδάσει τὰ πολὺπλοκα τεχνάσματα, πού θὰ καλλιέργουσαν τὴ ποίησή του πού τὴν ἄφησε ν' ἀναβλύζει ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς σὰν φυσικὸ ρυάκι, πού κανεὶς δὲ στοχάστηκε νὰ ρυθμίσει μὲ μηχανικὰ μέσα τὸ κύλισμά του....

III

Ἡ πρόδος τῶν αἰώνων δὲν ἄλλαξε τὴν οὐσία τῆς Ποιήσεως, ἐὰν γιὰ μιὰ στιγμή ἀποφασίσουμε νὰ τὴν φαντασθοῦμε, σὰν αὐθύπαρκτη ἔννοια κι' ὅξω ἀπ' τὰ ὅρια μιᾶς ἀνθρώπινης συνείδησης χρονικὰ περιορισμένης. Ἴσως ἀπλῶς καὶ μόνον μὲ τὴν πάροδο τοῦ καιροῦ ἡ ἀπειθάρχητη αὐτὴ ἔννοια—μὲς τὴν ἀνθρώπινη αἴσθηση, πού ἐκλεπτύνεται ὀλοένα,—νὰ προσδιορίζεται ἀκριβέστερα, νὰ πυκνώνεται σὲ λογικὰ περιγράμματα πλέον συγκεκριμένα, ν' ἀποβάλλει ἀπὸ μέσα της τὰ περιττὰ καὶ ξένα στοιχεῖα. Ἡ πράξη βαδίζει παράλληλα μὲ τὴ θεωρία, κι' ἡ θεωρία παράλληλα μὲ τὴν πράξη. Ἡ τέχνη χειραγωγεῖ τὴν Αἰσθητικὴ μὲ τρόπο πού κι' ἡ Αἰσθητικὴ δίνει τὸ χέρι στὴν Τέχνη. Κάποτε σὲ στίχους, πού ξεχείλιζαν ἀπὸ ἤχους καὶ χῶμα οἱ ποιηταὶ μᾶς μίλησαν γιὰ τίς πράξεις τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν. Τώρα, μ' ἐπιμονὴ πού τὴν ἐπιταχύνει μιὰ γόνιμη καὶ πολύκαιρη σιωπὴ, καλλιέργουν τοὺς τρόπους, πού θὰ δημιουργήσουν στὸ τέλος σημεῖα ἐπαφῆς μὲ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον πάνω στὰ πληκτρα πού κάποιος χῶρος μυστικοὶ τῆς ψυχῆς μας, κλεισμένοι ὀρμητικά, τᾶκρυσαν ὡς σήμερα. Κι' ἔτσι, ἐὰν οἱ Ὀμηρικὲς Ραψῶδες χρησιμεύανε ὡς καρυκεύματα αἰσθητικὰ στὰ συμπόσια τῶν ἀρχαίων, ἐὰν οἱ ὀκτάβες τῆς «Gerusalemme Liberata» τοῦ Tasso τραγουδιῶνται ἀπ' τὸν Ἰταλικὸ λαὸ σὰν ἄσματα λαϊκὰ μέχρι τώρα, οἱ στίχοι τῶν τελευταίων αὐτῶν μένουν σκοτεινοί, ξένοι στὴν κοινὴ αἴσθηση, ἔτσι πού νὰ προκαλοῦν σχεδὸν τὴν ἀποστροφή καὶ τοὺς μυκτηρισμοὺς τῆς ἀμφιβολίας τοῦ μέσου ὄρου τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ποιηταὶ αὐτοὶ δὲν ἀντλοῦν ἀπὸ κοι-

νοὺς τόπους. Ἐδῶ εὐρύνουν—ἐκεῖ περιστέλλουν τίς περιοχὲς τῆς ποιήσεως. Ἐπίμονα παλεύοντας ὀλοένα μὲ τὸ δύστροπο, τὸ ἀτίθασο στοιχεῖο, μετατοπίζουν τὸ κέντρο τοῦ κύκλου, πού κλείνει τὴν ἀρχέγονη ἔννοια. Κάποια τμήματα μένουν ἔξω. Κι' ἄλλα—πού πρὶν δὲν ἔφταναν ὡς τὴν ὑπόψια μας—παίρνουν τώρα τὴ θέση τους. Ἡ κατανόηση τῶν ἔργων αὐτῶν προϋποθέτει βαθειὰ μύηση, πάλι ἐπίμονη, ἄσκηση τῶν αἰσθητηρίων ἀνάλογη μὲ κείνη πού τᾶχει δημιουργήσει. Ἐχει μιὰ ἐπίσημη ὁμορφιά—σχεδὸν ἐπική—ὁ πνευματικὸς ἀγῶνας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ποιῶ καθαρῆς ὑποστάσεως τῆς ποιήσεως, (γιὰ τὴν τελειωτικὴ—καὶ ἀνέφικτη—ἀπελευθέρωση τῆς παράξενης αὐτῆς ὠραίας Ἑλένης, κλεισμένης στὰ τεῖχη τῆς βάρβαρης Τροίας, διάχυτης παντοῦ, μὲς στὰ πράγματα, πού ἡ ποιητικὴ συνείδηση δὲ θὰ νικήσει ποτέ κάποιες ἀδυναμίες της γιὰ νὰ τοὺς δώσει τὴν ἀπόλυτη διαφάνεια...).

Τὴν ποίηση λοιπὸν—χωρὶς νὰ φθάνει κανεὶς νὰ τὴν δέχεται σὰν ὑπόσταση αὐτοτελῆ, προϋπάρχουσα τοῦ ὑποκειμένου,—ἐὰν θελήσουμε νὰ τὴν ἀντιθέσουμε πρὸς τὸ σταθερὸ τύπον τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, θὰ τὴν ἐννοήσουμε σὰν πραγματικότητα, πού δὲν τὴν ἀλλάζει ὁ χρόνος. Κι' ἂν τώρα δὲ μπορούμε νὰ συλλάβουμε μαθηματικὰ τὴν οὐσία της, μᾶς ἐπιτρέπεται ὡστόσο νὰ μιλήσουμε γιὰ τίς ψυχολογικὲς ὠθήσεις, πού μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ζητοῦμε συνεχῶς τὴν πραγματοποίησή της, γιὰ τὴ μεγάλη θέση πού κατέχει μὲς τὴ ζωὴ μας. Ὁ ποιητὴς ὑποσυνείδητα μαντεύει κάποια πνευματικὴ Ἐνότητα διασπασμένη ἀπὸ ἐπιδρομὴ τῆς ὕλης δαιμονική. Κι' αὐτὸς—ὅπως ὅλα τὰ πράγματα γύρω του—ἀποτελεῖ ἐρείπιον τῆς προαιωνίου καταστραφῆς. Τέτοια συγγένεια τὸν δένει μὲ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Οἱ δημιουργίαι του δὲν εἶναι παρὰ ἡ ποικίλη ἔκφραση τῆς ἀνάγκης πού νοιώθει μέσα του γιὰ φυγὴ, γιὰ δραπετεύση,—κάποια τάση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς χαμένης Ἐνότητος. Τὴν ἀνασύνθεση αὐτὴ τὴν ἐπιδιώκει πατώντας πάνω στίς παλιὲς κατακτήσεις κι' ἀντλώντας ὀλοένα καινούργιαν ὀρμὴν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν νέων καὶ προσωπικῶν τρόπων ἐκφράσεως. Ἴσως ὁ βαθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῆς πρωτοτυπίας τοῦ καθενὸς ν' ἀποτελεῖ τὸ πιὸ ἀσφαλὲς κριτήριον γιὰ τὴ τοποθέτησίν του σὲ μιὰ βαθμίδα τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακος.

Τὸ ἔργο τοῦ Προβελέγγιου,—ἔργον ἐν τούτοις, πού ἡ σφραγίδα μιᾶς ἔντονης προσωπικότητος τὸ χαρακτηρίζει,—δὲ μπορεῖ

μέ τον ἴδιο τρόπο νά ἐκληφθεῖ καί πρωτότυπο. Ἡ προσωπικότης τοῦ Προβελέγγιου δέν ἐπαρκεῖ γιά ν' ἀποτελέσει πρωτοτυπία. Ὁ ποιητής κινήθηκε πάντα μέσ στους τόπους τῆς παραδόσεως. Ἴδου τό μεγάλο ἐλάττωμα—καί συγχρόνως ἡ μεγάλη ἀρετή τοῦ τοῦ πρόσφερε ἀνυπόκριτο τό θαυμασμό καί τήν ἀγάπη τοῦ μεγάλου κοινού. Ὁ Προβελέγγιος μίλησε γιά πράγματα, πού ἀπό καιρῶ εἶχαν γίνει συνείδηση μέσ τῆ ψυχολογία τοῦ πλήθους. Καί μίλησε μέ τρόπο ἀπλό, κατανοητό,— ἄμεσα καί χωρίς ἐλιγμούς, πού νά γεννοῦν τίς ὑποψίες τῆς ὑπάρξεως ἑνός περιεχομένου διαφορετικοῦ ἀπό κείνο πού πράγματικά ἐνυπάρχει. Κοντολογίης: Ὁ Προβελέγγιος δέν πρωτοτύπησε—καί ποτέ του ὡστόσο δέν ζήτησε νά μάς ξεγελάσει. Ἐδῶ, στίς ιδιότητες αὐτές μοῦ φαίνεται, πρέπει ν' ἀποδώσουμε τό διπλό ἐκείνο φαινόμενο, ἀπ' τό ἕνα μέρος τήν κάπως χλιαρή, συγκαταβατική ἀναγνώριση τῶν φιλολογικῶν γενεῶν, πού τόν γνώρισαν, κι' ἀπ' τό ἄλλο τή λαϊκή ἀντίληψη πού γιά πολλά χρόνια θά περιβάλλει ἀκόμα τό ἔργο του μέ τήν ὠραία συμπάθειά της.

Ἦμωνα μαθητής τοῦ Γυμνασίου, θυμᾶμαι, ὅταν μόνον ἡ ἀνάγνωση τῶν στίχων, πού ὁ Προβελέγγιος ἔχει δώσει στήν Καθαρεύουσα, εἶχε τή δύναμη νά σπέρνει τ' ἀντιδραστικά της ζιζάνια μέσ στή φανατική, βαθεῖα ριζωμένη ἀντίληψη γιά τήν ἀποκλειστική ἀξία τῆς Δημοτικῆς τοῦ «Ταξιδιοῦ» τοῦ Ψυχάρη. Κάποια παγερή ἀπόσταση μέ χῶριζε ἀπ' τά ἔργα τοῦ Ραγκαβῆ καί τοῦ Βλάχου. Τά ἔργα τῶν Σούτσων, μέ τίς εἰρωνικές σκέψεις πού γεννοῦσαν μέσα μου, καλλιιεργούσαν τήν ἀποστρέφῃ μου πρὸς τήν ψεύτικη γλῶσσα, πού θάπρεπε νά ἐξοντωθεῖ. Καί μόνο ἡ καθαρεύουσα τοῦ Προβελέγγιου μποροῦσε νά δηλητηριάσει μέ δισταγμούς τήν πεποίθησή μου. Ἐάν θελήσουμε νά κάνουμε τήν πρόχειρη παρομοίωση τῆς ποιήσεως τοῦ Ραγκαβῆ μέ ὠραία, νεκρή κόρη, σκεπασμένη μέ τὰ ψυχρά νεκρολούλουδα, οἱ πρώτες ποιητικές ἐργασίες τοῦ Προβελέγγιου,—χωρίς οὔτε τόν «Θησέα» νά ἐξαιρῶ,— εἶχαν ὅλη τή χάρη τῆς ἴδιας ἐκείνης κοπέλλας, ὅταν ἀκόμη θά τριγύριζε ζωντανή καί στεφανωμένη μέ πολύχρωμους ἀνθοῦς στά λειβάδια.

Ὅχι χωρίς σοβαροῦς λόγους ἀναφέρθηκα στήν ἐποχή τῶν Γυμνασιακῶν θαυμασμῶν καί ἀντιπαθειῶν γιά νά στηρίξω τίς σημερινές γνώμες μου. Τότε μόνον ἡ πραγματική καί θερμή ποίηση πού ἀπέπνεαν μοῦκανε ἀγαπητοῦς τοῦς στίχους ἐκείνους.

Γιατί τώρα κάποιες ἐνσυνείδητες ἐρωτοτροπίες μου πρὸς τήν καθαρεύουσα θά μπορούσαν νά δημιουργήσουν ἀξιόλογο δέλεαρ τῆς ἀγάπης μου μέ τό γλωσσικό περίβλημα τῶν «Γερμανικῶν Ἀναμνήσεων» καί τῶν «Σελίδων Ζωῆς». Τότε ἀπλῶς ἀγαποῦσα κοντά στους ἄλλους καί τοῦς στίχους ἐκείνους τοῦ Προβελέγγιου. Τώρα τοῦς δίνω καί τήν προτίμησή μου—πάνω ἀπ' τήν ἐκτίμηση πού τρέφω γιά τό ὑπόλοιπο ἔργο τοῦ ποιητή.

Εἶχε βέβαια ὁ Προβελέγγιος τή διαίσθηση πού τόν ἀνάγκασε νά κάνει τή στροφή του πρὸς τή Δημοτική, ὅταν ὅμως ἐστερημένος ἀπ' τή γλωσσοπλαστική δύναμη, πού θά τοῦ ἐπέτρεπε νά δημιουργήσῃ ἀπ' τό ἀκατέργαστο ἔως τότε γλωσσικό ὑλικό ἕνα ὄργανο ἐκφραστικό ἄρτιο. Τόν ἄθλο τοῦ Σολωμοῦ μόνον ὁ Παλαμᾶς ἐπέπρωτο νά τόν συνεχίσει ἀντάξια. Εἶναι ἴσως δύσκολο στή γενιά τῆ δικῆ μας ν' ἀποδώσει ἀμερόληπτα τή δικαιοσύνη κρίνοντας κάποιες ἀτέλειες τῶν ἀνθρώπων πού ξεκινοῦν ἀπ' τό 1880. Τό πόσο δύστροπο ἦταν τό στοιχεῖο πού οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ζήτησαν νά δαμάσουν, τό μαρτυροῦνε κάποιες ἀδέξιες προσπάθειες σέ Δημοτική, ἀνθρώπων, πού ὡστόσο μάς ἀφῆσαν ἀριστουργήματα στήν Καθαρεύουσα.

Βάζοντας κανέναν τὰ πρώτα ἔργα τοῦ Προβελέγγιου δίπλα στά μεταγενέστερα τοῦ ἰδίου διαπιστώνει ἕνα παράξενο καί ἀφύσικο μέ τήν πρώτη κρίση φαινόμενο: Τήν ὑπεροχή, — ἀπ' τήν ἄποψη τῆς καλλιτεχνικῆς ἀρτιώσεως τῆς ἀνταποκρίσεως τῆς οὐσίας πρὸς τήν μορφή,— τῶν πρώτων γραμμένων σέ καθαρεύουσα ἀπέναντι σ' ἐκεῖνα τῆς ἄλλης κατηγορίας. Ὁ Προβελέγγιος—τό τονίζω ξανά—δέν ἦταν γλωσσοπλάστης. Γιά μιὰ πλήρη ποιητική ἐκφραση, ἀνάλογη μέ τίς ποιητικές δυνατότητες πού κρυβόντανε μέσα του, τοῦ χρειαζότανε ὄργανο διαμορφωμένο, γλῶσσα δοκιμασμένη—μιὰ μεγάλη παράδοση πίσω του. Κι' ἡ δημοτική τῆς ὠριμῆς ἡλικίας τοῦ Προβελέγγιου—γλῶσσα πού ἡ παρθενικότητά της θάτανε εὔρημα ἐξαιρετικῆς τύχης γιά ποιητάς διαφορετικοῦ τύπου, (τά παραδείγματα τοῦ Dante στήν Ἰταλία, τοῦ Σολωμοῦ στήν Ἑλλάδα, κάνουν σαφῆ τήν ἰδέα μου)— ἡ γλῶσσα λοιπὸν ἐκείνη δέ μποροῦσε,παρὰ νᾶναι στά χέρια του ἐρωμένη ἀχάριστη. Πιστεύω πῶς στήν ἀτυχία αὐτῆ πρέπει ν' ἀποδώσουμε τήν «ἀνισότητά» πού ὠρισμένοι κριτικοὶ διαπιστώσανε γιά τό ἔργο του. Τί διαφορά ὅμως στά πρώτα ἐκεῖνα νεανικά σχεδιάσματα! Ἐκεῖ ὁ ποιητής δέν ἐμποδίζεται ἀπὸ

τίποτε. Κάποια δυνατή ποιητική πνοή, πηγαία, είλικρινής, κινεί και ζωντανεύει τους ψυχρούς από φυσικό τους τύπους της καθαρρεύουσας έτσι όπως θα κινήθηκε ο πηλός της «Γενέσεως» κάτω απ' το φύσημα του Δημιουργού. Ο Ραγκαβής με σπάνια σοφία και μαεστρία πλαστουργεί στροφές—είναι ή κυριολεξία—που μας χαρίζουν ωραίες αισθητικές απολαύσεις. Τα έργα του όμως έχουν την ψυχρή και τυπική όμορφιά των νεοκλασικών αγαλμάτων. Πόσο διαφορετικά συντελείται το θαύμα στον Προβελέγγιο! Καμμιά επιτήδευση εκεί, καμμιά προσπάθεια,—παντού ή αυθόρμητη κι' ανόθευτη ποίηση, που χωρίς τη μεσολάβηση των έντεχνων χειρισμών βρίσκει ολότελα φυσικά την πιο άρτια έκφρασή της. Ο Προβελέγγιος δεν είχε την επιδεξιότητα του τεχνίτη—είχε όμως έμφυτη τη δύναμη της μετουσιώσεως της ύλης, όταν δεν ήταν ανάγκη να κάνει ο ίδιος τις μικρόχαρες προεργασίες, που απαιτούνται για μιὰ κατοπινή επεξεργασία. Και σχετικά αναφέρω κάποιο ανέκδοτο χαρακτηριστικό, που ο ίδιος μου το διηγήθηκε κάποτε: Ήταν η εποχή που κυκλοφόρησε τη μετάφραση του «Λαοκόοντος» του Lessing. Ο Προβελέγγιος συνάντησε τον Ταγκόπουλο μετά μερικές μέρες. «Κατάφερες να με ξεγελάσεις με τη μετάφραση!»—του έπε ο φανατικός αγωνιστής του «Νουμά». Ο άφελής Προβελέγγιος απόρησε: «Πώς;» Κι' ο Ταγκόπουλος: «Τελείωσα το βιβλίο κι' ύστερα κατάλαβα πως δεν είχα διαβάσει... Δημοτική!»

*
**

Έδω σταματώ τη σειρά των παραγράφων αυτών—που ως τόσο θα μπορούσαν να τραβήξουν ακόμη πολύ.....

Τρέφω μιάν έμφυτη αντιπάθεια προς το είδος του λόγου, που λέγεται «κριτική». Κι' αυτό, όχι χωρίς ν' αναγνωρίζω την αξία της, την αναγκαιότητα της υπάρξεώς της, την επίδραση που έξασκει πάνω την δημιουργική Τέχνη. Έπίσης δεν πιστεύω στη δυνατότητα της αντικειμενικής τοποθετήσεως ενός Καλλιτέχνη. Έχουν αξία μονάχα οι γνώμες—οι υποκειμενικές γνώμες—γύρω απ' τις όποιες θα συσπειρούνται οι κύκλοι των όμοφρώνων. Κύκλοι μικροί για μεγάλοι—αδιάφοροι! Ίδου τι πρέπει ν' είναι η κριτική. Η θεά του αυτού πράγματος από διαφορετικές σκοπιές. Κι' αυτά όλα στον τόνο μιὰς φιλικής κουβέντας άνυστερόβουλης. Έδω διατυπώνονται δόγματα κι' από εκεί θα εγείρονται

αντιρρήσεις να τά επηρεάζουν. Καθένας στο τέλος θα φύγει απ' τη συντροφιά εύχαριστημένος με μιάν ατομική γνώμη διαμορφωμένη μες στο μυαλό του νοιώθοντας, πως η συνομιλία με κάτι τον πλούτισε. Κάποια σημεία του έργου του Προβελέγγιου με σταματήσανε. Έκαμα λόγο γι' αυτά, μίλησα για πράγματα, που ίσως να καταστρέψανε την αρχιτεκτονική του άρθρου αυτού προχώρησα κατόπιν σε άλλα σημεία, σκεπάζοντας με σιγή κάποια ένδιάμεσα έξ' ίσου σπουδαία—κι' αυτά χωρίς τίποτα να έξαντλήσω, χωρίς τίποτα να άρτιώσω, χωρίς ίσως τίποτα να προσθέσω σε όσα έχουν λεχθεί πάνω στο ίδιο θέμα. Πρόσφερα,τι μπορεσα κι' ό,τι πρόφτασα στο μνημόσυνο του νεκρού ποιητή, που μου στάθηκε σεβαστός και στοργικός φίλος. Κι' αυτά για τους άλλους—αυτούς που θα με διαβάσουν. Το μέτρο της αγάπης μου για το Προβελέγγιο δε μπόρεσαν να το δώσουν τα λόγια που είπα ως τη στιγμή—ούτε μπορούν να δώσουνε λόγια. Και δεν θέλω παρά να κρατήσω για τον έαυτό μου μονάχα φυλάργυρα, σαν το μοναδικό πράγμα, που άρμόζει σε μένα να προσφέρω στη μνήμη του τη σπάνια εκείνη συγκίνηση, που νιώσω να με συγκλονίζει όταν, χωρίς να το νοιώσω γιατί, μ' έφεραν τα βήματά μου ύποσυνείδητα έξω απ' το καφενείο, που συνειθίζαμε να καθόμαστε πάντα έδω στην πρωτεύουσα το βράδυ της μέρας που πληροφορήθηκα το θάνατό του απ' τις έφημερίδες...

ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΚΟΡΟΝΕΛΛΟΣ

ΣΕ ΠΟΛΕΜΟ ΜΕ Τ'ΑΔΕΡΦΑΚΙ ΜΟΥ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ἡ μητριὰ μου εἶχε ἀπὸ τὸν πρῶτο της γάμο ἓνα παιδάκι πού θὰ ἦταν τὸν καιρὸ τοῦ γάμου της μὲ τὸν πατέρα μου πέντε χρονῶ. Ἐγὼ ἤμουνά κάνα δυὸ χρόνια μεγαλύτερός του, μὰ ἤμουνά πολὺ ποιὸ ἀναπτυγμένος κι' ἐκεῖνο ἀντίθετα ζαρωμένο καὶ φαινότανε πὼς θὰ τὸ περνοῦσα ποιὸ πολὺ. Ἐγὼ μιλοῦσα ὀλοκάθαρα. Ἐκεῖνο ψεύδιζε καὶ τὸ ρῶ δὲν τῶλεγε καθόλου. Ἡ μητριὰ μου ἦτανε γεροδεμένη γυναίκα, ἀλλὰ ἐκεῖνο ἦτανε μυχάρικο, ἀρρωστιάρικο, κιτρινιασμένο.

Τὸν ἔλεγαν Σπυράκη καὶ τὸν γνῶρισα ἀπὸ κοντὰ τὴν ἡμέρα τοῦ γάμου τοῦ πατέρα μου. Τριγύριζα σὰν ἀνήσυχος, σὰ σαστισμένος μέσ' στίς κάμαρες τοῦ σπιτιοῦ τῆς μητριᾶς μου. Κι' ἔνοιωθα τὸν ἑαυτὸ μου ἐντελῶς μόνο. Μ' εἶχανε ὄλοι ξεχάσει. Κανείς δὲ γύριζε νὰ μοῦ μιλήσει — οὔτε καὶ ὁ πατέρας μου. Ἦτανε ὄλοι καταπιασμένοι μὲ κάτι κι' ἡ Ἀννέτα, ἡ ὑπηρέτριά μας, βοήθοσε κι' αὐτὴ στὴν προετοιμασία καὶ δὲν ἔδινε πεντάρια γιὰ μένα. Κι' ἡ Ἀννέτα μ' ἀγαποῦσε σὰν παιδί της. Αὐτὴ εἶχε σταθεῖ ἀπ' τὸν καιρὸ πού πέθανε ἡ μητέρα μου.

Ἐκεῖ πού γύριζα καὶ χάζευα ἔξω ἀπ' τὸ δωμάτιο τῆς νύφης, μὲ πιάνει ἀπ' τὸ χέρι μιὰ θειά μου.

— Ἐλα νὰ πᾶμε στὸν ἀδελφούλη σου, μοῦ λέει.

Καὶ πάει καὶ μὲ καθίζει σ' ἓνα καναπέ, πλάι σ' ἓνα χλωμὸ παιδάκι, πού πιπιλοῦσε ἤσυχο ἓνα κουφέτο. Ἡ θειά μου ἔφυγε κι' ἐγὼ σκεπτόμουνα, πὼς εἶναι ἀδελφούλης μου ἓνα παιδάκι, πού τώρα πρωτόβλεπα. Τῶνοιωθα ἔτσι ξένο μέσα μου καὶ μὲ πείραζε πού θέλανε νὰ τὸ κάνουνε μὲ τὸ ἔτσι θέλω ἀδερφό μου. Ἐκεῖνο μὲ κοιτοῦσε ἀμίλητο στὰ μάτια καὶ πιπιλοῦσε, πιπιλοῦσε τὸ κουφέτο.

— Πὼς σὲ λένε; ρώτησα ὕστερα ἀπὸ κάμποσο.

— Πίπη!

Τῶπε ἀδιάφορα, δίχως νὰ κόψει τὸ πιπίλημα.

Αὐτὸ ἦτανε ὄλο ὄλο πού εἶπαμε ἐκεῖνο τὸ βράδι.

Ἀμέσως μόλις ἦρθε ἡ μητριὰ μου σπίτι μας, ὁ πατέρας

μου ἔκανε μιὰ παραχώρηση εἰς βάρος μου. Στὸ ἴδιο δωμάτιο μὰζί μου θὰ κοιμότανε ἀπὸ δῶ κι' ἐμπρὸς κι' ὁ Σπυράκης. Ἡ Ἀννέτα θὰ κοιμότανε στὸ διπλανὸ καὶ γιὰ νὰ μᾶς προσέχει θ' ἀφίναμε τὴν μεσιανὴ πόρτα ἀνοιχτή. Λυπήθηκα, τὸ πῆρα κατάκαρδα τότε. Ἐμενα ἀμίλητος καὶ συλλογισμένος κάθε φορὰ πού μοῦρχότανε στὸ νοῦ αὐτὴ ἡ παραχώρηση σ' ἓνα ξένο παιδί. Κατάλαβαινα πὼς ἔχανα σ' ἀγάπη μέσα στὸ ἴδιο μου τὸ σπίτι καὶ μοῦ στοίχιζε. Κι' ἤμουνά ἀπομονωμένος: Ὁ πατέρας μου εἶχε νὰ νοιαστῆ γι' ἄλλους δυὸ ἔξω ἀπὸ μένα κι' ἡ Ἀννέτα τίς πρώτες μέρες μετὰ τὸν γάμο μοῦ φαινότανε σὰ νὰ εἶχε γίνει κι' αὐτὴ ξένη. Τώρα ἦτανε στὴν ὑπηρεσία τῆς μητριᾶς μου κι' αὐτὸ μοῦ κακοφαινότανε. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπα τίποτε σὲ κανέναν γι' αὐτὴ τὴν παραχώρηση. Ἦτανε ἡ πρώτη λύπη πού κρατοῦσα μέσα μου.

Ἡ μητριὰ μου τίς πρώτες μέρες ἦτανε καλὴ μαζί μου καὶ γιὰ τίς πρώτες βδομάδες δὲν ἔχω μαζί της κανένα παράπονο. Μοῦ μιλοῦσε μαλακὰ κι' ὄλα τὰ ζητήματα πού μ' ἐνδιέφεραν ἔλεγε στὴν Ἀννέτα νὰ τὰ τελειώσει. Ἐκείνη, ὅσο κι' ἂν ἄλλαξε τώρα, ἦτανε πάντα καλὴ μαζί μου. Χρειάστηκε ὅμως μιὰ μέρα νὰ φωνάξω τὴ μητριὰ μου γιὰ κάτι:

— Ἀντωνία! εἶπα ξαφνικά, δίχως νὰ σκεφτῶ.

Πρῶτη φορὰ τὴ φώναξα κι' ἄκουσα κάτι ἄσχημο μέσα σ' αὐτὸ τὸ φώναγμα, δαγκώθηκα καὶ κοκκίνισα, μὰ καλὰ καλὰ δὲν ἤξερα ποιὸ ἦτανε τὸ λάθος μου. Ἐτσι τὴ φώναξε κι' ὁ πατέρας μου κι' ἔτσι μοῦρθε ἐκείνη τὴ στιγμή στὸ στόμα μου. Ἡ μητριὰ μου πῆγε ἐκεῖ πού τὴ ζητοῦσαν κοιτάζοντάς με σὰν ἀδιάφορα, φαίνεται ὅμως, πὼς μὲ κοίταζε θυμωμένα. Μιὰ φορὰ δὲν μοῦπε τίποτα.

Τὸ μεσημέρι ὁ πατέρας μου μὲ πῆρε παράμερα καὶ μοῦπε:

— Δὲν κάνει νὰ λὲς τὴ μητριὰ σου Ἀντωνία! Εἶναι μιὰ δεύτερη μαμὰ κι' ἐκείνη, εἶναι κι' αὐτὴ καλὴ καὶ σ' ἀγαπάει. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὴν ἀγαπᾶς καὶ νὰ μὴν τὴν κακοκαρδίζεις. Πρέπει νὰ τὴν φωνάζεις μαμὰ!

Κι' ἐγὼ πού τᾶκουσ' αὐτό, ἔνοιωθα νὰ μοῦ σφίγγεται ἡ καρδιά μου καὶ νὰ κόβεται ἡ ἀνάσα. Σὰ νὰ μοῦλεγαν νὰ κάνω κάτι κακὸ στὴν πεθαμένημανούλα μου. Ἐτσι ἔμεινα πολλὰ δευτερόλεπτα βουβὸς κι' ἀπὸ τὰ χεῖλια μου τραβήχτηκε τὸ αἷμα. Ὁ πατέρας μου μ' εἶχε στὰ γόνατά του καὶ μὲ κοίταζε στὰ μὰ-

τια. Ἦρθα σ' ἀμχανία. Δὲν ἤξερα τί νὰ πῶ, στεναχωρέθηκα.

— Νὰ τὴν λέω μαμά; ρώτησα ἀφηρημένα, ἠλίθια;

— Μαμά σου, μιὰ ἄλλη μαμά σου δὲν εἶναι; εἶπε ὁ πατέρας μου μὲ χαϊδευτικὴ φωνή.

— Δὲν εἶναι μαμά μου, εἶπα ἐγὼ μὲ θάρρος, σὰ νᾶμουνα ἐπίσημα βέβαιος.

Ὁ πατέρας μου στεναχωρέθηκε.

— Πῶς δὲν εἶναι; εἶπε. Μαμά σου εἶναι. Κι' αὐτὴ φροντίζει γιὰ σένα, γιὰ τὸ φαί σου, γιὰ τὰ καθαρὰ ροῦχα σου, γιὰ νὰ κοιμᾶσαι ἤσυχα. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀγάπη μαμάς; Γιατί νὰ μὴν τὴ λές μαμά σου;

— Ὅχι, ὄχι, ἡ Ἀννέτα φροντίζει γι' αὐτά. Αὐτὴ μαγερεύει κι' αὐτὴ μοῦ δίνει καθαρὰ ροῦχα. Κι' αὐτὴ μὲ σκεπάζει σὰν ξεσκεπαστῶ στὸν ὕπνο μου. Ποιὸ πολὺ μαμά εἶναι ἐκεῖνη.

Ὁ πατέρας μου συγκινήθηκε μὲ τὰ λόγια μου, μὰ στεναχωρέθηκε ποιὸ πολὺ. Ἦτανε δύσκολο νὰ μὲ πείσει μὲ τὴ λογικὴ. Ποιὸ εὐκόλα ἔπειθε ἓνα μεγάλο. Μὲ ρώτησε ἂν ἀγαπάω αὐτόν. Τοῦπα «ναί, ναί» μὲ πάθος. Εἶχα γίνει φοβερὰ εὐαίσθητος ἐκείνη τὴ στιγμή καὶ κόντευαν νὰ βουρκώσουν τὰ μάτια μου. Τᾶπαιζα μὲ φόβο νὰ δῶ μήπως τρέξουνε δάκρυα. Δὲν ἤθελα νὰ μὲ δεῖ νὰ κλαίω. Ἄν μὲ ρωτοῦσε ἀκόμη κάτι γιὰ τὴν ἀγάπη του γι' αὐτόν, θὰ ξεσποῦσα σὲ κλάμα. Θὰ ριχνόμουνα ἀπάνω του καὶ θᾶκλαιγα, θὰ παραμιλοῦσα. Τὸν ἀγαποῦσα, ναί, τὸν ἀγαποῦσα πολὺ, πρῶτα αὐτόν μετὰ τὴν Ἀννέτα. Αὐτὸς ὅμως ποῦ μ' ἀγαποῦσε γιατί ἔφερε μιὰ ξένη μέσα στὸ σπίτι μας μ' ἓνα γκρινιαρικό, κακορίζικο παιδάκι. Μιὰ γυναίκα ποῦ δὲ μ' ἀγαποῦσε κι' ἤθελα νὰ τὴν λέω καὶ μαμά μου;

Μὰ δὲν εἶπε ἔτσι, προχώρησε.

«Ἀφοῦ τὸν ἀγαπάω, λέει, θὰ τοῦ κάνω μιὰ χάρη. Θὰ λέω τὴ μητριὰ μου μαμά. Τότε κι' αὐτὸς θὰ μ' ἀγαπάει περισσότερο κι' ἐκείνη».

Μοῦ μιλοῦσε πιά πολὺ τρυφερά, σὰ νᾶμουνα μικρότερος πολὺ, μωρὸ τῆς κούνιας. Συγκινήθηκα κι' ἐγὼ, δὲν μποροῦσα ν' ἀντιπῶ ἄλλο καὶ τοῦπα ναί.

— Μπράβο, μοῦπε, εἶσαι καλὸ παιδί!

Στὴν ἀρχὴ ἤμουνα εὐχαριστημένος, ποῦ ἔδωσα στὸν πατέρα μου τὸ λόγο μου. Σὰν κάποιος βάρος νᾶφυγε ἀπὸ πάνω μου,

σὰ νὰ εἶχα κατορθώσει κάτι. Ὑστερα ὅμως, ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες ἔβλεπα, πῶς ἦτανε δύσκολο. Ἡ γλῶσσα μου κλωτσοῦσε πίσω τὴ λέξη, δὲν τὴν ἔλεγε. Τ' ἦτανε; Μιὰ τοσηδὰ λεξούλα, δίχως ρῶ, ποῦ τὴν ἔλεγε καθαρὰ κι' ὁ Σπυράκης. Κι' ὅμως δὲν μποροῦσα νὰ τὴν πῶ. Σὰν τὴν ἔλεγα, πῆγαινε ὁ νοῦς μου στὴν ἀληθινὴ μου μαμά καὶ περισσότερο δὲν μποροῦσα νὰ τὴν πῶ.

Ἔκανα πρόβες μόνος μου. Φανταζόμουνα τὴ μητριὰ μου. Κάτι ἤθελα τᾶχατες νὰ τῆς ζητήσω. Τὴν πλησίαζα χαμογελαστός, ὑπάκοος καὶ τῆς ἔλεγα:

— Μαμά, μοῦ δίνετε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο;

Καὶ τῶλεγα πολλὲς φορές τὸ μαμά ἔχοντας στὸ νοῦ μου τὴ μητριὰ μου γιὰ νὰ συνηθίσω. Ὅταν τύχαινε ὅμως μπροστά μου, δοκίμαζα νὰ τὴν πῶ μαμά, ποῦ νὰ πάει ἡ γλῶσσα μου! Σὰ νᾶθελα νὰ πῶ καμμιά βλαστήμια, κανένα «κακὸ λόγο». Κι' ὅσο σκεπτόμουνα, τόσο ἐπαναστατοῦσε ἡ γλῶσσα μου, ἀφήνιαζε καὶ δὲν ἤθελε νὰ πεῖ μαμά. Σὲ λίγο καὶ οἱ πρόβες μου ἦτανε μάταιες κι' ἀκόμα ἀργότερα ἀδύνατες, γιατί σιγὰ σιγὰ οὔτε νὰ τὸ σκέφτομαι μποροῦσα. Μιὰ φορὰ μάλιστα ποῦλεγα μαμά σὲ μιὰ φανταστικὴ συνδιάλεξη μὲ τὴ μητριὰ μου, ἀνατρίχιασα. Δὲν μποροῦσε νὰ γίνε τίποτα πιά. Κρίμα ὁ λόγος ποῦδωσα στὸ μπαμπά μου, κρίμα οἱ δοκιμές μου—οἱ προσπάθειες μου ὅλες πῆγαιναν χαμένες: ἡ γλῶσσα μου δὲν ἄκουγε πιά στὴ θέλησή μου.

Ἡ πολλὴ σκέψη μ' ἔκανε καὶ βρῆκα μιὰ λύση. Εἶπα νὰ μὴν τὴ λέω τὴ μητριὰ μου οὔτε μαμά οὔτε Ἀντωνία: νὰ μὴ τὴ φωνάζω καθόλου. Νὰ τὴν κοιτάζω στὰ μάτια γιὰ νὰ καταλαβαίνει πῶς τῆς μιλάω καὶ ν' ἀρχίζω νὰ λέω κατευθεῖαν ἐκεῖνο ποῦ θέλω νὰ πῶ. Φχαριστήθηκα μὲ τὴ λύση αὐτὴ, φχαριστήθηκα πολὺ. Ἐνα βάρος ἔφευγε ἀπὸ πάνω μου κι' εἶχα στεναχωρεθεῖ πολὺ πολὺ τόσον καιρὸ, εἶχα γίνε λιγομίλητος, χωρὶς ὄρεξη γιὰ τίποτα.

Ἐλεγα, πῶς ἡ λύση αὐτουνοῦ τοῦ προβλήματος ἦτανε καὶ λύση ὅλων τῶν ἄλλων. Ἄμ' δέ. Ἡ ἀντιπάθεια ποῦνοιωθα, χωρὶς νὰ ξέρω γιατί, γιὰ τὴ μητριὰ μου ἔμενε ὅπως ἦτανε. Ἀνατρίχιαζα, ὅταν τῆς μιλοῦσα καὶ χωρὶς νὰ λέω τὸ «μαμά». Ὁ πατέρας μου δὲ νοιαζότανε, τόσο καιρὸ τώρα, μονάχα γιὰ μένανε, ἡ Ἀννέτα δὲ μὲ πολυπρόσεχε κι' ὅτι γινότανε μέσα στὸ σπίτι μὲ στεναχωροῦσε καὶ μὲ πείραζε. Μάζευα μάζευα θυμὸ κι' ἔπρεπε κάπου νὰ ξεσπάσω, ἀλλοιῶς θὰ πέθαινα ἀπὸ τὴ στε-

ναχώρια μου.

Ποιό πολύ απ' όλους μοῦδινε στὰ νεῦρα ὁ Σπυράκης. Ἦτανε τὸ μεγαλύτερο μιμητικὸ ζῶο, ποῦ εἶχα δεῖ ὡς τότε. Καθόμουνα κι' ἔφτιαχνα κάτι ἥσυχος, χωρὶς νὰ δίνω προσοχὴ σ' ὅ,τι γινότανε γύρω μου γιὰ νὰ μὴ νευριάζομαι. Κι' αὐτὸς ἐκμεταλλευότανε τὴν ἀδιαφορία μου, καθότανε κάπου κοντὰ μου καὶ μὲ παρακολουθοῦσε κι' ἔπειτα ἔφτιαχνε τὰ ἴδια. Πάντοτε ὅμως ἦτανε ἄτεχνα, παρωδίες τῶν δικῶν μου καὶ στεκόντουσαν ἀπέναντί τους μισερά καὶ κακομοίρικα. Καὶ δὲν ἦτανε μόνο ποῦ μ' ἀντίγραφε. Εἶχε τὸ θράσος ν'ἄρχεται νὰ μὲ πιάνει ἀπ' τὸ μανίκι καὶ νὰ μὲ κουνάει γιὰ νὰ δῶ.

— Κοίτα ἐγώ!

Ἔριχνα ἓνα περιφρονητικὸ βλέμα στὶς τιποτένιες τοῦ ἀντιγραφῆς κι' ἔσκιζα, γκρεμνοῦσα ἢ κομάτιαζα τὰ δικά μου ἀπ' τὴ φούρκα μου. Κι' ἔμεναν τὰ δικά του κακορίζικα, στραβά—κουτσὰ μόνα κι' ἔλεγε, πῶς ρωτᾶνε τί θέλουνε καὶ στέκουνε ὄρθια ἀκόμα. Εὐχαριστιόμουνα βλέποντας αὐτὴ τὴν κακομοιριά στὰ καμῶματα τοῦ Σπυράκη. Ὑστερα τοῦ γύριζα τὴν πλάτη κι' ἔφευγα. Τίποτα ἄλλο.

Τὸ σπῆτι τοῦ μπαμπᾶ μου εἶχε μιὰ ταρατσα, μιὰν ὠραία ταρατσα ποῦ τὸ σκέπαζε ὀλόκληρο. Ἐκεῖ ἀνέβαινα κι' ἀμολοῦσα τὴ σαῖτα μου. Καθόμουνα ὄρες ὀλάκερες δίχως νὰ βαριέμαι μέσα στὸν ἥλιο καὶ στὸν ἀέρα, γιατί ἐκεῖ ἤμουνα μόνος. Ἡ μητριὰ μου δὲ σκοτιζότανε γιὰ μένα κι' ἡ Ἀννέτα ἢ μὲ ξεχνούσε ἢ δὲν τολμοῦσε νὰ μιλήσει δίχως νὰ μὲ ζητήσει ἢ κυρία της. Πάνω ἀπ' ὄλα φχαριστιόμουνα ποῦ δὲν μποροῦσε ν' ἀνέβει κι' ὁ Σπυράκης: ἦτανε ἡ σκάλα στριφτὴ καὶ ψηλὴ καὶ φοβότανε. Ξεχνιόμουνα ὄρες. Παιδευόμουνα ὡς ποῦ νὰ ξεπεταχτεῖ ἡ σαῖτα μου, ἔτρεχα πέρα δῶθε πάνω στὴν εὐρύχωρη ταρατσα καί, ὥσπου νὰ προφτάσω νὰ συχάσω γιὰ λίγα λεφτά, ἔκοβε πάλι ὁ ἀέρας, ἔπεφτε ἡ σαῖτα μου καὶ χρειαζότανε νέος ἀγώνας γιὰ νὰ ξεπεταχτεῖ. Καμμιά φορὰ πάλι ἔπιανε πολὺς ἀέρας καὶ σκιζότανε. Τότε μάζευα τὴν κλωστή κι' ἔφτιαχνα καινούργια. Χαρτί, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακό, εἶχα πάντα μαζί μου.

(Ἀκολουθεῖ)

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΡΗΓΑΣ

Ο ΜΗΝΑΣ

Η ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ἡ «Νέα Πνοή» κληρονομεῖ κάποιο παρελθόν. Καλὸ, βέβαια. Καλύτερο ἤσως, ἀπ' ὅσο ἡ ἴδια θέλει νὰ καυχηθεῖ. Τὸ ὅτι τέσσερα χρόνια τώρα ἔβγαλε μ' ἄλλο ὄνομα γιὰ κοινὸ μὲ διαφορετικὲς ἀπαιτήσεις, δὲ μπορεῖ, βέβαια, νὰ ναι μομφή. Ἡ προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων, ποῦ τὴ βγάζουσε σήμερα ἦτανε πάντοτε εὐλικρινής. Ποτὲ δὲ ζήτησαν νὰ παρουσιάσουν κάτι ἀνώτερο ἀπ' τὶς δυνάμεις τους. Μέσα στὰ τέσσερα χρόνια προπαρασκεύασαν τὸ ἔδαφος καὶ σήμερα στρέφουν λίγο ψηλότερα τὰ βλέμματα: ἀποτείνονται σ' ἓνα ἀναγνωστικὸ κοινὸ ποῦ μπορεῖ ν'ἄχει ἀπ' τὴ «Νέα Πνοή» μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις.

Ἴσως μερικοὶ ἀπ' τοὺς ἀναγνώστες τῆς παλιᾶς μας προσπάθειας, ἀπ' τὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ παλιοῦ περιοδικοῦ ἴσαμε τὸ πρῶτο τοῦ σημερινοῦ νὰ περιμένανε θαύματα. Ἄν σκέφτηκαν ἔτσι θ' ἀδίκησαν τὴ νοημοσύνη τους. Γιατί μέσα σ' ἓνα μῆνα, μόνο ποιότητα χαρτιοῦ καὶ τυπογραφικὰ στοιχεῖα μπορεῖ ν' ἀλλάξει κανεὶς. Ἐμεῖς, διαλέγοντας ἀπ' τὴ κληρονομία τῶν περασμένων χρόνων τὰ καλὰ καὶ ἀφήνοντας πίσω μας τὰ περιττὰ θὰ κάνουμε τὴν πολιτικὴ τοῦ κηπουροῦ, ποῦ θέλει ἓνα χωράφι μὲ ἄγρια βλάστηση καὶ μὲ σκόρπια ἐδῶ κι' ἐκεῖ λουλούδια νὰ τὸ κάνει κῆπο: θὰ ξεριζώσουμε τ' ἄγρια καὶ θὰ καλλιεργήσουμε τὰ ἡμερα.

Ἄλλὰ ἐμεῖς εἴμαστε σὲ καλύτερη θέση ἀπ' τὸν κηπουρὸ τῆς παραβολῆς μας. Γιατί δὲ θὰ φιλοξενοῦνε οἱ σελίδες μας μόνο τοὺς καλοὺς παλιούς μας συνεργάτες, ἀλλὰ κερδίζουμε καὶ νέους. Καὶ εἴμαστε βέβαιοι, πῶς ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ κι' ἡ βελτίωση ἀπὸ φύλλο σὲ φύλλο καὶ θὰ μᾶς διαδόσει, βέβαια, σὲ πλατὺ κι' ἐκλεκτὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ θὰ φέρει στὴν πλῶρη μας περισσότερους συνεργάτες.

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ἡ Κριτικὴ, λένε, δὲ στέκεται στὸ ὕψος της. Μπορεῖ. Ὁχι, ὅμως γιὰ τὴ μεροληπτεῖ. Κατὰ τὴ γνώμη μας, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴν ἀσχολεῖται μὲ θέματα μικρῆς σημασίας. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ κριτικὴ τοῦ θεάτρου. Ὑπάρχει σχεδὸν σ' ὄλα τὰ περιοδικὰ κάποιος ἀνθρωπος, ποῦ παρακολουθεῖ κάθε πρεμιέρα (ποῦ λέει ὁ λόγος) καὶ γεμίζει τὴν καθιερωμένη στήλη. Ὁ ἀνθρωπος αὐτὸς γιὰ τὴν πᾶει καὶ γιὰ τὴν γράφει; Ἐμεῖς τοῦλάχιστον, δὲν μποροῦμε νὰ δικαιολογήσουμε τὶς δύο αὐτὲς ἐνέργειες, παρὰ μόνο ὅταν παραδεχτοῦμε πῶς αὐτὰ γίνονται ἀπὸ συνήθεια. Ἡ Θεσσαλονίκη, οἱ Ἐπαρχίες, δὲν ἔχουνε θεατρικὴ κίνηση ἄξια γιὰ νὰ γίνῃ ξεχωριστὸς λόγος γι' αὐτὴ. Στὴν Ἀθῆνα ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ἔργα τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου κα' νένας ἄλλος θίασος—οὔτε τῆς Κοτοπούλη ἀκόμα—δὲν παρουσίασε τίποτα ἔξαιρετικὸ τούτῃ τῆ χρονιά. Ἀπὸ κριτικὲς ὅμως πῆγε καλὰ ἡ σοδιὰ χωρὶς νὰ ὑπολογίζουμε καὶ τὴ συγχορδία τῶν ἐφημερίδων, ποῦ, ἐπειδὴ ἔχουν δημοσιογραφικὴ ἀτέλεια οἱ συντάχτες τους, ἐννοοῦν νὰ γράφουν καὶ γιὰ τὴν

τελευταία τρύπα, ποῦχει σκηνή, μ' ἕνα ὕφος, πού σοῦ θυμίζει παιδικό ἀναγνωσμάτριο.

Ἐμεῖς, ὅσο κι' ἄν θέλουμε ν' ἀποφύγουμε νά τοὺς ὀνομάσουμε καινούργιους δρόμους (γιατί κι' ὅταν συμβεῖ αὐτό, θ' ἀποφύγουμε νά τοὺς ὀνομάσουμε καινούργιους γιὰ νά μὴ σκοντάψουμε σέ εἰρωνικά ψιθυρίσματα), δὲ μπορούμε νά μιμηθοῦμε τοὺς σοβαροτέρους μας σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο. Βέβαια, δὲ θὰ λείπει ἡ θεατρικὴ κριτικὴ ἀπ' τίς σελίδες μας, ἀλλὰ γιὰ ἔργα, πού ἡ παρακολούθησή τους δὲ θὰ γίνεται μόνο ἀπὸ συνήθεια. Γιὰ ν' ἀγαφούμε κι' ἕνα παράδειγμα: Μὲ μεγάλη μας εὐχαρίστηση θὰ γράφαμε καὶ δύο κριτικὲς γιὰ ἕνα ἔργο σάν τὸν «Πλούτο» τοῦ Ἀριστοφάνη, ὅταν ἡ σκηνοθετικὴ ἔρμηνεία τοῦ θὰ εἶναι τόσο πρωτότυπα καμωμένη ἀπὸ ἕναν κ. Κούν.

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΑΛΚΗ ΚΩΤΣΑΚΗ : «Οἱ Κατακτητές», Ἀθήναι 1935.

Εἶπε ὁ Ἄλκη Κωτσάκης : Θέλω νά φωνάξω, θέλω νά διαλαλήσω σ' ὅλον τὸν κόσμον, πῶς, ὅσοι κατέχουν στὴ σημερινὴ κοινωνία θέσεις ἐξέχουσες, ὅσοι μπορούν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς κατακτητὲς τῆς, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀνήθικοι, ἀνάξιοι, ἀρριβιστὲς. Κι' εἶπε ἀκόμη ὁ Ἄλκη Κωτσάκης : ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νά πετύχω αὐτὸ πού θέλω εἶναι νά διατυπώσω τίς σκέψεις μου σ' ἕνα ἀλληγορικὸ διήγημα. Καὶ κατεσκεύασε τοὺς «Κατακτητὲς». Ὁ Ἄλκη Κωτσάκης εἶναι γερός στὴ σάτυρα, γράφει μὲ τέχνη μεγάλη, μὲ ἐπιμέλεια ἐξαιρετικὴ καὶ δὲν τοῦ λείπει οὔτε ἡ δικτικὴ εἰρωνία οὔτε ὁ δυνατὸς σαρκασμός. Νὰ μερικὰ δείγματα:

Ὅμιλεῖ ὁ πλούσιος, ὁ κατακτητής:

«Νυστάζουμε. Οἱ αἰσθήσεις εἶναι ὅλες, μὰ ὅλες ἰκανοποιημένες. Τὰ λασπόλουτρα ὀρισμένως κάνουνε καλὸ. Τὸ φαί μυρίζει φαί καὶ τὸ γάλα, γάλα. Τὶ ἀηδία!... Ὑποφέρουμε. Βασανιστικὴ πού εἶναι ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ!...»

Κι' ἄλλοῦ ὁ ἴδιος!

«Τὶς δέκα ἐντολὲς τίς ξέρω ἀπόξω—συμφέρουν, ἄς εἶναι καὶ μπαγιάτικες—καὶ τὰ ρητὰ πού λένε, πῶς ὁ πλούσιος δὲν ἔχει περάση στὴν ἄλλη, τῶν οὐρανῶν τὴ βασιλεία, τὰ κουδουνίζω—κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ τέχνη—στὰ κεφάλια τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ὑπηρετῶν.»

Καὶ παρακάτω:

«Θάβω μὲ ἔξοδά μου τοὺς φτωχοὺς καὶ ἀγοράζω γιαιτρικὰ στοὺς ξεγραμμένους. Φτωχὸ νά βοηθήσω; Κι' ἄν θεριέψη, τί γίνομαι ἐγώ;»

Δουλεύει τὴ φράση πολὺ, ὁ Ἄλκη Κωτσάκης, τόσο πολὺ, πού κι' αὐτὴ γίνεται τεχνικὸ κατασκευάσμα. Τίποτε στοὺς «Κατακτητὲς» δὲν εἶναι αὐθόρμητο. Ὅλα: φράση, σάτυρα, εἰρωνία, ἀκόμη καὶ θέση, εἶναι ἐξεζητημένα. Ὅλα κατασκευάσματα τοῦ νοῦ, τίποτε βγαλμένο ἀπ' τὴν καρδιά. Θὰ προτιμοῦσα ἕνα διήγημα ἔστω λιγώτερο τεχνικὰ γραμμένο, ἀλλὰ μὲ λίγο αὐθορμιτισμό, μὲ λίγο ἀληθινὸ πόνον κι' αἴσθημα, κι' ἄν ἦταν δυνατὸ, μὲ λίγη χαρά.

Χρησιμοποιεῖ συχνὰ λέξεις σπάνιες ἢ παράξενες, τίς περισσότερες φο-

ρὲς ἀποτυχημένες: «γεννησαρούδι», «λακίσανε», «στὶς χερσιάδες καὶ στὰ βαρκά», «γδύμια», «σκεφτότανε πὰ ἐσκεφτότανε», «σκαρφίστηκε», «ἐξεπιτούτου», «καταλιακού», «οἱ συναυλακαραῖοι», κλπ. κλπ. Κι' αὐτὸ εἶναι ἄλλη μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὴ κατασκευασμένη ἐκφραση.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὴ θέση τοῦ διηγήματος, γραμμένου μ' ἀπαιτήσεις μεγάλες, θὰ μ' ἐπιτρέψη ὁ Α. Κ. νά ἔχει βασικὲς ἀντιρρήσεις. Ὅχι μονάχα δὲν παραδέχουμε ὡς κανόνα χωρὶς ἐξαιρέσεις, πῶς ὅλοι οἱ ἡγέται τῆς σημερινῆς κοινωνίας, οἱ μεγάλοι καὶ τρανοί, εἶναι ἐκμεταλλευτὲς καὶ ὑποκριτὲς—ὅπως θέλει νά μᾶς τοὺς παραστήσῃ ὁ συγγραφεὺς—ἀλλὰ πιστεύω πῶς, ἀντίθετα, ὑπάρχουν καὶ παραὑπάρχουν ἄξιοι καὶ ὑπεράξιοι σὲ θέσεις περιβλεπτες καὶ πῶς αὐτοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι. Ἀκόμη πιστεύω, πῶς ἡ φαντασία τοῦ Ἄλκη Κωτσάκη εἶναι λίγο, πολὺ λίγο, ἄν ὄχι πολὺ, πάρα πολὺ, «νοσηρὴ». Ἄν εἶναι νέος, κρίμα! Τέλος διαπιστώνω πῶς οἱ «Κατακτητὲς» ὄζουν «Μαριάμπα».

κ. π.

ΡΙΤΑΣ ΜΠΟΥΜΗ: «Οἱ Σφυγμοὶ τῆς Σιγῆς μου», Πειραιεὺς 1935

Οἱ καλλιτεχνικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ὁάσεις εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἀποτελοῦν ἕνα σπάνιο φαινόμενο τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ ὅπου τίς συναντᾷ κανένας, εἴτε στὴ ζωγραφικὴ, εἴτε στὴ γλυπτικὴ, εἴτε στὴ διηγηματογραφία, εἴτε στὴ κριτικὴ, εἴτε στὴ ποίηση ἀξίζει νά τις ἀφιερώνει λίγες, ἢ πολλές γραμμές.

Μιὰ τέτοια ὁάση ἀποτελεῖ καὶ ἡ ποιητικὴ συλλογὴ πού ἐξέδωσε τὸν τελευταῖο μῆνα τοῦ περασμένου χρόνου ἡ δις Ρίτα Μπούμη: «Οἱ Σφυγμοὶ τῆς Σιγῆς μου».

Ἡ δις Ρίτα Μπούμη μᾶς ἦταν γνωστὴ ἀπὸ παλιότερη συλλογὴ, καὶ κυρίως ἀπὸ σκόρπια ποιήματά τῆς στὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ, πρὸ πάντων τὰ ἐπαρχιακὰ. Μὰ στοὺς «Σφυγμοὺς τῆς Σιγῆς μου» μᾶς παρουσιάζεται μιὰ νέα Μπούμη, μιὰ Μπούμη στὴν ὁποία μπορούμε νά στηρίζουμε πολὺ ἐλπίδες γιὰ μιὰ γονιμώτερη κι' ἀποδοτικώτερη ἐργασία. Ὑπάρχουν στὴ συλλογὴ πολὺ καλὰ ποιήματα. Νὰ ἕνα: «Τὸ τεῖχος».

Τὶ θλίψη στ' ἀδιέξοδο νά φθάνομε
μὲ τὴ λαμπρὴ μας πανοπλία,
τὴν ἔρευνα, τὴν γνώση καὶ τάλανθευτα
πού μᾶς ἐδίδαξαν βιβλία

Ποτέ μας δὲν ὑποπτευθήκαμε,
πῶς ἀπ' τὰ πέρατα ὡς τὴ γῆ
διαγράφει τὸ μηδὲν τὸν κύκλο του
καὶ τὰ ὅρια τῆς ἡ Σιγῆς.

Στὸ τέλος ντροπιασμένοι ἐσκόψαμε
μικροί, ἡττημένοι τολμητίες,
καὶ σάν μπαλόνια ὅλες ξεψύχισαν
οἱ τόσες μας φιλοδοξίες.

Μὰ ώραίος ὤρμησε στάπόρθητό
πού μὰς σταμάτησε ἔτσι τεύχος,
ὁ ἥρωας πού χτυπιέται ἀνώφελα,
πού μάχεται καὶ πέφτει: ὁ Στίχος!

Κι' ἀκόμα τά: «Ὁ εὐαίσθητος», «Βραδυνὴ Νοσταλγία» «Χωρισμός», «Καρναβάλι».

Βέβαια ἡ δις Ρίτα Μπούμη συχνὰ μεταχειρίζεται λέξεις τῆς καθαρευούσης—μιμείται σ' αὐτὸ τὸν Καρυωτάκη, πού ἔχει μιὰ φανερὴ ἐπίδραση ἐπάνω μ' αὐτὲς δὲν εἶναι παρὰ λεπτομέρειες καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ τὰ μὰς κάνουν νὰ χάσουμε τὴν γενικὴ ἐντύπωση: «Οἱ Σφυγμοὶ τῆς Σιγῆς μου» εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα ποιητικὰ βιβλία τοῦ περασμένου χρόνου καὶ ἡ Ρίτα Μπούμη μιὰ ποιήτρια. Πρὸ παντός μιὰ ποιήτρια.

ν. π. π.

Γ. ΚΥΠΡΑΙΟΥ: «Ἄμετρα κι' ἄρρυθμα», Σύρα 1935.

Σὲ μιὰ ἐπιμελημένη ἔκδοση μὰς ἔδωκε ὁ κ. Κυπραίος τριανταεπέννα του ποιήματα χωρὶς τίτλους, πού δὲν ἔχουν ὅλα τὸ ἴδιο ψυχικὸ περιεχόμενο κι' οὔτε τὴν ἴδια τεχνικὴ. Ἄλλοῦ (π. χ. στὸ 1ο ποίημα) ὁ κ. Κυπραίος σοβαρεύεται, παίρνει ἕνα πλαστὸ ἐπίσημο ὕφος ἀνεβαίνει, λὲς σὲ μιὰ καρέκλα, καὶ βγάζει ἕνα, σύντομο εὐτυχῶς, ρητορικὸ λόγιο, γιὰ νὰ πείσῃ τὸν κόσμο, πὼς κάτι νοιώθει στὴν ψυχὴ του, κάτι σπουδαῖο καὶ μεγάλο, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι μικρὸ καὶ ἀσήμαντο καὶ μάλιστα κρύβεται σὲ μιὰ ἐξεζητημένη Παλαμικὴ στριφνότητα. Ἀντίθετα πάλι ἄλλοῦ (καὶ χτυπητὸ παράδειγμα εἶναι τὸ 2ο ποίημα ἀμέσως μετὰ τὸ 1ο) ὁ Κυπραίος μιλάει μὲ τὴν ψυχὴ του ἀπλοϊκὰ καὶ φυσικὰ καὶ μὰς φανερώνει ποιά πραγματικὰ εἶν' ἡ ψυχὴ του, γυμνωμένη ἀπὸ τὰ πρόσθετα στολίδια, δηλαδὴ ἀπὸ τὰ περίφημα ρητορικὰ σχήματα καὶ τοὺς λεκτικούς τρόπους. Θ' ἀφίσουμε τοῦ πρώτου εἴδους τὰ ψεύτικα ποιήματα φτάνει νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ψεύτικα ἢ καλύτερα ἄρρωστημένα, γιὰ τὴν βγαίνουν ἀπὸ ψυχὴ, πού τὴν ἔχει ἐπηρεάσει ἡ κακὴ ποιητικὴ παράδοση τοῦ τόπου μὰς. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνας ποιητὴς καὶ μάλιστα νέος, ὅταν ἔχει δικὴ του γερὴ ψυχὴ νὰ μὰς λέη:

Τὰ μάτια μου κοιτοῦν δὲ βλέπουν τίποτε,
ἀνάερα, ἀχνὰ φαντάσματα περνοῦνε.
Κάποτε ἐζοῦσα, ἀλήθεια, ἡ θύμησῃ, ὄνειρο,
Λίγα σβυστὰ κεριά μοῦ τὸ μνηοῦνε!

Ἔστι ἐνοτοπίζουμε τὴν κριτικὴ μὰς σ' ὅσα θεωροῦμε βγαλμένα φυσικὰ κι' ἀβίαστα ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ καὶ στὴν τεχνικὴ τους καὶ στὸ περιεχόμενο. Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν, ὅσα δὲν εἶναι συνηθισμένα καὶ κοινότυπα, στέκουν σ' ἕνα ὕψος ποιητικὸ, πού θὰ τὸ ζήλευαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νεοέλληνας ποιητὰς. Ἔχουν τεχνικὴ ἀρκετὰ καλὴ, ἔτσι πού νὰ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀριστουργήματα ἀπὸ τοὺς κριτικούς, πού δὲν δίνουν σημασίαν μεγάλη στὸ ποῖόν τοῦ ψυχικοῦ περιεχομένου. Ἀλλὰ δὲ φτάνει ἡ τεχνικὴ γιὰ ν' ἀναδείξῃ τὸν ποιητὴ, χρειάζεται καὶ ἡ οὐσία τῆς ποίησης, τὸ περιεχόμενο. Καὶ στὸ περιεχόμενο ὅλα σχεδὸν τὰ ποιήματα τοῦ Κυπραίου σκοντά-

φτουν. Γιατὶ δὲν εἶναι γεννήματα μιᾶς ψυχῆς πλούσιας, δυνατῆς, ἠρωϊκῆς, ὅπως πρέπει νάνα ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ, ὅπως τὴ θέλει ὁ Κάρλαὺλ στους «Ἡρώες» του κι' ὅπως τὴ δείχνει στὴν ποιησὴ του ὁ Σολωμός. Δίνουμε ὀλόκληρο τὸ 2ο ποίημα τῆς συλλογῆς, γιὰ τὴν εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερο δημιούργημα τῆς ψυχῆς τοῦ κ. Κυπραίου.

Καλέ μου φίλε, ἄς περπατήσουμε ἔτσι ἀπλᾶ,
λιόλουστη σήμερα ἐξάπλωσαν οἱ δρόμοι,
θὰ περπατήσουμε ἀπλᾶ, συνηθισμένα,
σὰν δυὸ κοινοί, πολὺ κοινοί, τυχαῖοι διαβάτες.
Εὐθεῖες ἀπλές, ώραῖες εὐθεῖες οἱ δρόμοι,
μὲ πλούσιες λάμπεις ἀπὸ τὸ ἔντονο φῶς,
ὁμορφο θᾶναι ὅταν μὰς παρασύρουν.
Ἴσως κοιτάξουμε τίς ώραῖες βιτρίνες,
τοὺς πολυάσχολους ἄνθρώπους, τίς γυναῖκες,
κι' ἔτσι χωρὶς μάταιη ἀσχολία γιὰ ἕνα τέρμα,
ἴσως κάπου σταματήσουμε ἀθόρυβα.

Ἔσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ μεγαλόστομου ῥητορικοῦ ὕφους ὁ κ. Κυπραίος καὶ μίλησε ἀπλᾶ καὶ μὰς συνεκίνησε. Ὁ προτελευταῖος στίχος ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ δὲν ἔχει τὰ χαρίσματα, πού θὰ τὸν ἀναδείξουν νὰ τὸν κάνουν ὀδηγητὴ τοῦ λαοῦ του, ὅπως πρέπει νάνα ὅλοι οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ ἐπομένως κι' οἱ ποιηταί. Ἀπὸ τὸν κ. Κυπραῖο λείπει ὅτι δὲν ἔχουν κι' ὅλοι μὰς οἱ νεοέλληνες ποιηταί: ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ, ἡ ψυχικὴ λαχτάρα κι' ὁ ἠρωϊσμός.

ΦΩΤΟΣ ΑΡΙΣΤΙΝΟΣ

ΟΛΜΟΥ ΠΕΡΑΝΘΗ: «Κώστας Κρυστάλης», Ἀθήνα 1936.

Ἔνας νέος λογοτέχνης, συντοπιτὴς μὲ τὸν ποιητὴ Κρυστάλλη, ὁ κ. Ὀλμος Περάνθης ξεκινῶντας χωρὶς μεγάλη πείρα, μὲ μοναδικὰ ἐφόδια τὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ πρὸς τὸν Κρυστάλλη, δούλεψε φιλότιμα καὶ μὰς ἔδωκε σ' ἕνα ἐπιμελημένο βιβλίον συγκεντρωμένα ὅλα ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ μὰς δώσουν μιὰ ἰδέαν γιὰ τὸν ποιητὴ Κρυστάλλη, γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του. Στὸ βιβλίον αὐτὸ βρίσκουμε τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ στὶς λεπτομέρειές τῆς, ἀνέκδοτες ἐργασίες του καὶ ποιήματά του, τίς κρίσεις τῶν συγχρόνων του καὶ τὸ περίφημο ἄρθρο τοῦ Βλάση Γαβριηλίδη, εἰδήσεις γιὰ τὸ θάνατο, τὸν τάφο καὶ τὴν προτομὴ τοῦ ποιητῆ στὴν Ἄρτα κ. τ. λ. Σὲ βαθύτερη κριτικὴ—αἰσθητικὴ ἀνάλυση τοῦ ἔργου δὲν προχωρεῖ ὁ κ. Ὀλμος Περάνθης. Ἀρκεῖται σὲ μονόπλευρα ἐπαινετικὰ λόγια, ἴσως γιὰ τὴν εἶναι θαμπωμένος ἀπ' τὸ θαυμασμὸ του πρὸς τὸν ποιητὴ, ἴσως ὁμοίως καὶ γιὰ τὴν αἰσθάνεται, πὼς δὲν εἶναι ἱκανὸς ἀκόμα γιὰ τὸ δύσκολο ἔργο τῆς λεπτομερειακῆς αἰσθητικῆς ἀνάλυσης. Πάντως κριτικὴ τοῦ Κρυστάλλη ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ κάνουμε. Ὁ κ. Περάνθης ὅτι μποροῦσε νὰ μὰς δώσῃ τὸ δῶσε. Καὶ γιὰ τὴν ὥρα αὐτὴ μὰς ἀρκεῖ. Περιμένουμε ἀπὸ τὸν κ. Περάνθη κάτι πρωτότυπο, πῶς ὄρμη καὶ πῶς δυνατό. Κι' ἐλπίζουμε νὰ μὰς δώσῃ γιὰ τὴν ἔχει τίς δυνατότητες.

ΦΩΤΟΣ ΑΡΙΣΤΙΝΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Η ΕΠΙΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΡΕΝΙΕΡΗ

(Είναι σά νά λέμε και νά ξελέμε, όταν μετά τὸ αὐστηρότατο ἐκείνο ξέσπασμα «ἡ θεατρικὴ κριτικὴ», ποὺ δημοσιεύουμε σὲ ἄλλη σελίδα δημοσιεύουμε κριτικὴ, ποὺ θὰ μπορούσε νά θεωρηθεῖ, ὅτι ξεφεύγει τοῦ δικοῦ μας κύκλου. Ἀλλά, ἄς μᾶς συχωρέσουν οἱ ἀναγνώστες τὴν τυχὸν ἀνακολουθία μας αὐτῇ, γιατί ἔγινε σὲ μᾶς μιὰ ἐξαίρεση, ποὺ πρέπει νά τὴν ἀνταποδώσουμε ἔστω και τόσο λίγο.)

Στὸ λίγο τόπο, ποὺ μένει ἀπ' τὴν ὑπόλοιπη ὕλη, θὰ προσπαθῶ νά συμπτήξω τίς ἐντυπώσεις μου ἀπ' τὴν ἐπίδειξη τῆς Σχολῆς ρυθμικῶν και κλασικῶν χορῶν τῆς κ. Μανὸν—Ἀρτεμιέβα—Ρενιέρη, ποὺ δόθηκε μιὰ ἀπ' τίς τελευταῖες μέρες τοῦ Μαΐου στὸ «Ἴντεάλ» (Ἀθήνα). Δυστυχῶς, ἔχω ὑπ' ὄψιν μου μόνο τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ προγράμματος, γιατί ἡ δουλιὰ μου μ' ἀνάγκασε νά χάσω σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ πρῶτο.

Κι' αὐτὸ ὅμως ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νά κάνω ὀρισμένες συγκρίσεις και νά ξεχωρίσω μερικὰ πράματα. Ἐκείνο ποὺ ἔπεσε ἀμέσως στὴν ἀντίληψή μου εἶναι ἡ ἀπόλυτη προσαρμογὴ βημάτων και κινήσεων στὴ μουσικὴ. Βέβαια, ρυθμικὸς χορὸς κάτι τέτοιο σημαίνει. Ἀλλά τόσες λίγες φορές τῶχω δεῖ νά γίνεται ἔτσι, ὥστε τὸ σωστὸ νά μοῦ κάνει ἀμέσως ἐντύπωση.

Αὐτὸ πρῶτο κι' ἔπειτα τὸ ὅτι ἡ κ. Ρενιέρη δὲν προσπάθησε νά ρίξει τὸ βάρος τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπίδειξης στοὺς ὤμους τῶν μεγάλων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἴδια εἰλικρίνεια παρουσίασε μεγάλες και μικρές σὲ θέματα ἐξίσου δύσκολα. Μπορῶ νά πῶ, ὅτι οἱ μικρές ἦταν περισσότερες. Στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ προγράμματος παρουσιάστηκαν ὄλο ντουέτα και σολίστ κι' ὄλες ἦταν μικρές. Αὐτὸ ἦταν ἀναμφισβήτητα ἡ δεῦτερη ἐπιτυχία. Γιατί ἡ δροσιὰ κι' ἡ ἀπαράμιλλη χάρη, ποὺ ἔχουν οἱ μικρότερες ἐνθουσιάζουν τὸ ἀκροατήριο και δημιουργοῦνε μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐπιείκειας κι' εὐνοίας γιὰ τὸ χορευτὴ. Εἶμαι βέβαιος, πῶς ἡ κ. Ρενιέρη δὲ βάσισε τὴν ἐπιτυχία τῆς στὸ θαυμασμό, ποὺ θὰ προκαλοῦσε ἡ συνολικὴ ἐμφάνιση τῶν μαθητριῶν τῆς, ἀλλὰ στὴ χάρη.

Λ. Ρ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Στὶς «Μακεδονικὲς Ἡμέρες διήγημα τοῦ Γ. Δέλιου, μελέτη τοῦ J. Grenier, πεζὸ τοῦ Στ. Κοσμᾶ, κριτικὰ σημειώματα τῶν Ἀλκ. Γιαννοπούλου, Π. Σπανδωνίδη, Γ. Θέμελη (τεῦχος Ἰουνίου).

Στὶς «Κρητικὲς Σελίδες» τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, διήγημα τῆς Θ. Καλιγιάννη, ποίημα τῆς Χρ. Ζητσαίας, και τὸ ἄρθρο «Ἀνέκδοτη Ἀλληλογραφία τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη» τοῦ Ν. Β. Τωμαδάκη (τεῦχος Ἀπριλίου—Μαΐου).

Στὸ «Κάστρο», τοῦ Ἡρακλείου, συνεχίζεται ἡ δημοσίεψη τεμαχίων τῆς μετάφρασης τῆς Κόλασης τοῦ Δάντη, καθὼς και διαφόρων ἄλλων μεταφράσεων και πρωτοτύπων ποιημάτων τοῦ Λ. Ἀλεξίου (τεῦχος Μαΐου).

Στὴν «Ἀργῶ» τῆς Καλλιθέας, πεζὴ και ἔμμετρη συνεργασία τῶν Γ. Ἀηδονοπούλου, Στ. Ἀνεμου, Γ. Ἰωαννίδη καθὼς και σύντομες κριτικὲς βιβλίων και περιοδικῶν.

Στοὺς «Νέους» συνεργασία τοῦ καθηγητοῦ Ἡ. Γ. Κυριακοπούλου και τῶν φοιτητῶν Δ. Μακρῆ, Κ. Γρόλλιου, Κ. Μαρινάκη, Φ. Πέτσα, Α. Ἀγγελούση κ. ἄ. (τεῦχος Μαΐου).

Στὶς «Μορφές» ποιήματα τῶν Ἀνθου Πωγωνίτη, Μπ. Νίντα, μελέτη τοῦ Β. Δεδούση κ. ἄ. (τεῦχος Μαΐου).

Στὰ «Φύλλα Τέχνης» ποιήματα τοῦ ἐκδότου του Μηνᾶ Δημάκη.

Πήραμε ἀκόμη τὰ ἐξῆς περιοδικὰ και ἐφημερίδες: «Σαρωνικὴ Πνοή», «Φίλος τῶν Ζώων», «Παιδσογωγικὲς Σελίδες», «Διδασκαλικὴ Ζωή», «Νέα Ἡμέρα» Τεργέστης, «Κρητικὸπούλο», «Προμηθεὺς», «Ἅγιος Ἰάσων και Σωσίπατρος», «Στρυμῶν» Σερρών, «Ἀστήρ» Βερροίας, κτλ., κ.τ.λ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

(Ἀγγέλουμε και κρίνουμε ὄσα βιβλία μᾶς στέλονται εἰς διπλοῦν)
Ἰολμου Περάνθη: «Κώστας Κρυστάλλης», Ἐκδοση «Ἡπειρωτικοῦ Μέλ-
λοντος», Ἀθήνα 1936.

Ρίτας Μπούμη: «Οἱ Σφυγμοὶ τῆς Σιγῆς μου», Πειραιεὺς 1935

Paul Valéry (μετ. Ἐλ. Λαμπρίδου): «Εὐπαλίνος», Ἀθήνα 1935.

Πέτρου Μάγνη: «Λαδανιὲς κι' Ἐρσίκια», Ἀλεξάνδρεια 1936

Ἄν. Σταθοπούλου—Βαφοπούλου: «Ἔργα», Θεσσαλονίκη 1936

Ἄλκη Κωτσάκη: «Οἱ Κατακτητές», Ἀθήνα 1935

Ν. Β. Τωμαδάκη: «Ἡ βιογραφία του κι' ὁ Ποιητῆς», Χανιά 1935.

Γ. Κυπραίου: «Ἄμμετρα κι' Ἄρρυθμα», Σύρα 1935

Ρ. Βαρέλλα—Παπαδημητρίου: «Τὸ Ἀγγλικὸ Θέατρο», Θεσσαλονίκη
Τάκη Τσιάκου: «Σβυσμένοι Ἀντίλαλοι», Ἀθήνα 1936.

Α' ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ.

«Ἡ «Νέα Πνοή» προκηρύσσει τὸν Α' λογοτεχνικὸ τῆς διαγωνισμὸ διη-
γήματος.

Ἡ ἔκτασις τοῦ διηγήματος δὲν πρέπει νά ὑπερβαίνει τὰς 10 σελίδας τοῦ
περιοδικοῦ. Τὸ θέμα Ἑλληνικόν. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ συγγραφεὺς ἀπολύτως
ἐλεύθερος.

Τὰ διηγήματα θὰ κρίνη τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κ. κ.: Γιαννοπούλου
Ἄλκ, Ξεφλούδα Στ., Σπανδωνίδη Πέτρου.

Θὰ ἀπονεμηθοῦν τρία βραβεῖα,—ἐφ' ὄσον βέβαια θὰ ὑπάρξουν διηγή-
ματα ἄξια αὐτῶν.

Τὰ διηγήματα ποὺ θὰ βραβευθοῦν θὰ δημοσιευθοῦν στὶς σελίδες μας.
Οἱ λοιποὶ ὄροι εἶναι:

Δωρεᾶν ἡμποροῦν νά λάβουν μέρος μόνον οἱ συνδρομηταὶ μας. Οἱ
ἀγορασταὶ μας πρέπει νά στείλουν ὡς δικαίωμα συμμετοχῆς δρ. δέκα
πέντε.

Μόνον ΕΝ διήγημα δικαιούται ἕκαστος νά στείλῃ.

Ἐκαστος διαγωνίζεται μὲ τὸ ὄνομά του,

Τὰ χειρόγραφα πρέπει νὰ εἶναι καθαρογραμμένα καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ χάρτου μόνον.

Προθεσμία ἀποστολῆς ἢ 30 Ὀκτωβρίου. Τὰ ἀποτελέσματα στὸ τεύχος τοῦ Δεκεμβρίου.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

28 Ἰουνίου 1936

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ: Συνδρομαὶ ἐτήσιαι, μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου μέχρι τοῦ Ἰουλίου, ἐσωτερικοῦ δραχμαὶ 40 καὶ ἐξωτερικοῦ δραχμαὶ 100. Συνδρομαὶ ἐξάμηνοι, μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Ἰουνίου, ἐσωτερικοῦ μόνον, δραχμαὶ 25.

Τὸ τεύχος τοῦτο πρῶτον τοῦ τόμου ἀποστέλλεται πρὸς ὄλους ἀνεξαρτήτως τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους, ἀλλ' ἢ ἀποστολὴ θὰ διακοπῆ, ἄνευ ἄλλης προειδοποιήσεως, δι' ὅσους δὲν θὰ ἀποστείλουν ἐγκαίρως τὴν συνδρομὴν των συμφώνως πρὸς τὸ ἄνω τιμολόγιον.

Ἡ ἀποστελλομένη εἰς τὸ περιοδικὸν συνεργασία κρίνεται ἀπὸ τὴν παρούσαν στήλην ἀπὸ τὴν συντακτικὴν ἐπιτροπὴν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν: Θέτιδος Κ. Φραντζῆ, Νίκου Π. Πάνου, Ἑλλης Α. Χαρισιάδου, Κωνσταντίνου Χ. Γρόλλιου καὶ Γεωργίου Α. Γεωργιάδου.

κ. Γ ε ω ρ. Β α λ., Πλωμάριον. Πήραμε. Τὰ ζητηθέντα ἐστάλησαν. Φροντίστε γιὰ τὴ διάδοσή μας στὴ πόλη σας.— κ. Τ ω ν. Λ α ρ ι σ., Ναύσταθμον. Σὰς γράψαμε. «Κί' ὁ πόνος καρτεροῦσε» θὰ δημοσιευθῆ.— κ. Γ ι α ν. Φ λ ι ᾶ σ., Ἀθήνας. Τὸ «Πόσες φορές» ἀνεπιτυχές. Γράψαμε.— δ. Ἑ λ. Ε ὑ ἄ γ., Ἀθήνας, Παρεδόθησαν στὴν ἐπιτροπὴ γιὰ κρίση. Στὸ προσεχές.— κ. Α. Β α κ α λ., Σύρον. Ἡ φωτογραφία καλὴ. Ἴσως χρησιμοποιηθῆ.— κ. Ἑ λ. Πο ρ τ ο κ., Βόλον. Εὐχαριστοῦμε. Τὸ κομμάτι σου θὰ δημοσιευθῆ.— κ. Ἀ ν. Χα ῖ κ., Ἀθήνας. Ὁ «Τραγουδιστής», τελειῶς πρωτόλειο. Διαβάστε, πολὺ νεοέλληνας ποιητὰς.— κ. Τ α β., Ναύσταθμον Δὲν δημοσιεύουμε τέτοια σημεῖωματα. Στείλτε κάτι ἄλλο.— κ. Ι. Χ α ῖ κ., Ἀθήνας. Ἡ «Τρελλὴ Μάννα», καλὸ ὡς σύλληψη, ἀλλὰ πολὺ ἄτεχνα γραμμένο. Διαβάστε τοὺς διηγηματογράφους μας πολὺ καὶ ἔπειτα ξαναγράψτε.— δ. Κ. Λ α λ., Κέρκυραν. Ἡ μελέτη σας ἀνεπιτυχής.— κ. Σ π. Π λ α σ., Ἀθήνας. Ἡ «ἄρνηση» ἀνεπιτυχής. Περιμένουμε κάτι καλύτερο.— κ. Τ α σ. Γ α β ρ., Ἀθήνας. «Τὸ εἶκοσι ὀλόκληρες χιλιάδες» μὴ δημοσιεύσιμον. Στείλε μας κάτι καλύτερο.— κ. Σ. Κ α χ ρ., Ἀθήνας. Περιμένουμε τίποτε καλύτερο ἀπὸ τὸ ἀποσταλέν.— κ. Β α σ. Τ ω ν., Ἀθήνας. «Ἡ γῆ μας» ἀνεπιτυχής. Περιμένουμε καλύτερο. Ἀποφεύγετε τὰ ἐκτεταμένα ποιήματα.— κ. Χ ρ. Ζ η τ σ., ἐνταῦθα. Τὸ ἕνα θὰ δημοσιευθῆ σὲ προσεχές τεύχος. Ἡ «Μελαγχολικὴ Συμφωνία» πολὺ κοινό.

ΝΕΑ ΠΝΟΗ ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: Νίκος Π. Πάνος, Μητροπολίτου Ἰωσήφ 10, Θεσσαλονίκη
ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: «Νέα Πνοή», Poste-Resant Θεσσαλονίκη

ΝΕΑ ΠΝΟΗ ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΕΚΔΟΣΗ "ΧΑΡΟΥΜΕΝΗΣ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑΣ,,

ΤΥΠΟΙΣ: Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, ΟΔΟΣ ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ 10, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐνδεκάτη Περίοδος ἀπὸ 6—27 Σεπτεμβρίου 1936

ΔΗΛΩΣΑΤΕ ΕΓΚΑΙΡΩΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΝ

Ἡ σπουδαιότερα κατ' ἔτος ἐπίδειξις τῆς βιομηχανικῆς, Βιοτεχνικῆς καὶ γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος.

Θὰ ἀπονεμηθοῦν χρυσοῦ ἐπαθλα καὶ τιμητικὰ βραβεῖα εἰς τὰ ἀνωτέρας ποιότητος - συσκευασίας καὶ ἐμφανίσεως Γεωργικὰ προϊόντα.

Δήλωσαν ἐπίσημως συμμετοχὴν: ΓΕΡΜΑΝΙΑ, ΓΙΟΥΓΚΟ-ΣΛΑΒΙΑ, ΤΟΥΡΚΙΑ, ΑἴΓΥΠΤΟΣ, ΔΑΝΙΑ. Προβλέπεται συμμετοχὴ καὶ ἄλλων ξένων χωρῶν.

Μεγάλαι ἐκπτώσεις Ναύλων καὶ ἐπὶ τῶν Μεταφορῶν.

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ: Ἀπὸ τὰ Γραφεῖα τῆς Ἐκθέσεως ἐν Θεσσαλονίκη καὶ ἀπὸ τοὺς κατὰ τόπους ἀντιπροσώπους αὐτῆς ὡς καὶ τὰ Ἐμπορικὰ καὶ Γεωργικὰ Ἐπιμελητήρια.

ΣΤΟ ΠΡΟΣΕΧΕΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ κ. κ. Γ. Βαφοπούλου - Στ. Κοσμᾶ - Ρ. Βαρέλλα - Παπαδημητρίου - Δ. Ρήγα - Κ. Γρόλλιου.

ΥΠΟΜΟΝΗ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΝΕΩΤΕΡΙΣΜΩΝ
ΑΘΗΝΑΪΚΗ Κ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΑΓΟΡΑ

ΠΑΝΤΟΤΕ ΦΘΗΝΟΤΕΡΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ